

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

חמישאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת שמיני

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"ג לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא ידיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושי של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף חידושים שונים
המלוקטים מקונטרס מערכותיו של רבינו שליט"א
בעניינים שונים.

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmail.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת שמיני

מפתח העניינים

פועל אדם ישלם לו / לפום צערא אגרא - כגודל הצער כך ריבוי השכר / לפעמים באים טרדות ויסורים לאדם כדי להגדיל את שכרו / שומור פיו ולשונו שומור מצרות נפשו / לא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה / הנזהר מאכילת איסור - זוכה לקדושה למועלה / מאכלות אסורות מטמטמות לבו של אדם / מי שנזהר ממאכלות אסורות זוכה שמן השמים מסייעים אותו בזה / מאכל אסור הוא כמו מאכל שיש בו ארס ורעל / אכילה אסורה מביאה את האדם לידי מחשבות זרות

מפתח חידושי תורה

- א. בענין קרבנות יום שמיני למילואים..... יט
ב. בענין להבדיל בין הטמא ובין הטהור..... כא
ג. בענין וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמור אליהם..... כב
ד. בענין פרשת מאכלות אסורות..... כג
א. בענין שמות העופות "דיה" ו"איה"..... כג
ב. בענין אם כלב מין חיה..... כד
ג. בענין שרץ ושקץ..... כה
ד. בענין חומר איסור מאכלות אסורות..... כט
ה. בענין זהירות במאכלות אסורות מצילה מהגויים..... לא

מפתח מערכות

- לשון הרע - בענין סיפור לשון הרע על מין וכופר..... לג
לשון הרע - בענין לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך..... לד
לשון הרע - בענין חומר איסור מקבל לשון הרע מהאומור..... לו
לשון הרע..... לז
לשון הרע - בענין לשון הרע הוא חילול ה'..... לט
לשון הרע - בענין לשון הרע ורכילות בפהרסיא..... מ
לשון הרע - בענין אמירת לשון הרע בפניו..... מב
לשון הרע - בענין המספר לשון הרע אין לו רפואה..... מה

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמועון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורווריד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

פועל אדם ישלם לו

בעזרת ה' יתברך, נראה להתבונן ולעיין בפרשת השבוע, פרשת שמיני.

השמחה בהנחת התפילין

א.

קודם לכן, ברצוני לשתף אתכם בהערה שהתעוררתי בה היום. לו יצויר שהיה נגש מישהו אל כל אחד מאתנו, ומגיש לו מתנה: מאה אלף דולר. איך היה חש? עוד קודם שהיה מקבל את המתנה, כבר היה כולו שש ושמח בידעו שעתיד לקבל את הסכום הגדול.

עכשיו הסתיים לו השבוע של חג הפסח, שלא הנחנו בו תפילין, והיום הוא אסרו חג, היום הראשון שהנחנו בו תפילין. מן הראוי היה, שהפנים של כולנו ביום הזה יהיו קורנות ומאושרות, ויראו על כל אחד חיוך של שביעות רצון, 'ברוך השם, הנחתי תפילין היום'. לדאבונו, אנחנו לא רואים את זה, וזה חבל. אנחנו צריכים לחזק בעצמנו את הידיעות הנכונות, ולחיות אותם.

הגמרא מספרת (ברכות ל:) על האמורא הגדול, רבה בר נחמני, שראה את תלמידו הותיק אביי, כשהוא שמח באופן מופלג. אמר רבה בר נחמני לאביי, למה אתה כל כך שמח, והלא 'בכל עצב יהא מותר כתיב!' 'אמר ליה, תפילין קא מנחנא'. הסיבה שאני כל כך שמח, היא מפני שאני מניח תפילין. ויש מפרשים שהיו ימים שאב"י לא יכול היה להניח בהם תפילין, מפני שהיה חולה במעיו כמו שאומרת הגמרא במסכת שבת (לג.), והחולה במעיו אסור לו להניח תפילין. לכן אומר אביי 'תפילין קא מנחנא', עכשיו אני יכול להניח תפילין, ועל כן אתה רואה שאני שמח כל כך.

בספרים מובא על הגר"א זצ"ל שבמוצאי חול המועד פסח או מוצאי חול המועד סוכות, לא היה יכול להרדם כל הלילה. מדוע? - מפני שבחול המועד נהגו רבים שלא להניח תפילין, וכך היתה שיטתו של הגר"א, ועכשיו לרוב כיסופי הנפש והציפיה להנחת התפילין שיניח בבוקר, לא היה מצליח להרדם. היה הגר"א ער כל הלילה ועומד ליד השעון ומחכה בציפיה, 'מתי כבר יגיע הזמן שאוכל להניח את התפילין'.

ובאמת יש הרבה כאלו שזריזים להתפלל באסרו חג עם הנץ החמה, כדי להניח תפילין מיד. ואנחנו צריכים להיות גם כן מאלו, ולא מאותם האנשים שמצטערים ואומרים 'חבל שבאסרו חג לא פטורים גם כן מהנחת תפילין'. אנחנו צריכים לחזק בעצמנו את החיבוב ואת הציפיה למצוה, הרבה הרבה יותר מאותו אחד שמודיעים לו שהוא מקבל עכשיו מאה אלף דולר.

הגאון חיד"א (ספר לב דוד פ"ה, וצפורן שמיר סימן י"א אות קס"א ועוד) מביא בשם רבותינו הראשונים, וגם הגאון חתם סופר כתב כן בדרושים שלו, כי עיקר קיבול השכר שיש לאדם בעשיית המצוה, היא לא על המצוה עצמה אלא על השמחה במצוה. כשאדם שמח במצוה ומראה לה' יתברך שהוא עושה את רצונו מתוך אהבה ולא מתוך סבל ואונס, על זה הוא מקבל את עיקר השכר על המצוה. וכשאדם יתבונן מעט ביקרות המצוה ובחשיבות שלה, שהיא לשון 'צוותא' כי המצוה מחברת את האדם להקב"ה

זה עתה עברו עלינו הימים הנפלאים של חג הפסח, החג המרומם אשר 'ראשון הוא לכם לחדשי השנה' (שמות יב, א), ובו מחדשים ישראל את מעשיהם. וכבר אמרו המפרשים שלא על חנם פרשת שמיני באה מיד לאחר חג הפסח, כי אכן יש קשר הדוק בין חג הפסח, לבין פרשת שמיני.

שהרי חג הפסח, כשמו כן הוא, ענינו לקדש את הפה. איך מקדשים את הפה בפסח? - על ידי שבזמן הזה אנחנו בגדר 'פה - סח', אנחנו מדברים ומפרסמים את האמונה בה' יתברך, את הניסים ואת המופתים שעשה לישראל במצרים, ואת השמירה וההשגחה שהוא משגיח תמיד לעמו ישראל. גם פרשת שמיני יש בה את הנושא של קדושת הפה, אבל בבחינה אחרת המשלימה את הבחינה של חג הפסח. בפרשת שמיני הצטוונו על קדושת ושמירת הפה **ממאכלות אסורות**, וכמו שיתבאר.

מנהגו של בשר ודם, שכל דבר שהוא לא מצליח בו או בכל ענין שהפסיד בו, הוא תולה את הכשלון באחרים. אף אחד לא אוהב לתלות הפסד וכשלון בעצמו, ותמיד הוא מחפש במי אפשר לתלות את הכישלון ואת מי אפשר להאשים. התכונה הזו היא לא טובה, ואפילו במקרה שבאמת זה נכון למראית עיניו של אדם והכשלון שלו נגרם בגלל משהו אחר, גם זה אינו נכון, כי אותו אחד לא היה אלא שליח של בורא עולם להוציא את הדבר אל הפועל, אבל מי שבאמת גרם וסיבב את הכשלון הוא **האדם בעצמו**, שהרי 'פועל אדם ישלם לו' (איוב לד, יא). כל מה שאדם עושה - לעצמו הוא עושה, וכל מה שנגרם לבן אדם, בין אם זה על ידי עצמו ובין אם זה על ידי אנשים אחרים, זה אך ורק בגלל הפעולות שלו עצמו, לפי ערך המעשים שלו, המצוות שלו וכהנה.

וכך פירש רבינו החפץ חיים זצ"ל בספרו שמירת הלשון (ח"ב פי"א) את שאמרו רבותינו (אבות א, יד) 'אם אין אני לי - מי לי', דהיינו, אם אני לא גרמתי לעצמי איזה דבר על ידי הפעולות שלי, - מי לי - אף אחד לא יוכל לעשות לי דבר. מפני שאני ורק אני זה שגורם לעצמי את הכל.

אדם צריך לדעת את היסוד הזה. אל לו לבקש נאשמים ולומר 'פלוגי זה גרם לי', 'בעטיו נגרם לי', וכיוצא בזה. הוא בעצמו עשה לעצמו את הכל, לטוב ולמוטב, ותו לא.

כמו שכתב השל"ה הקדוש (עשרה מאמרות מאמר ג', ושם במסכת יומא) בשם רבינו האריז"ל, הוא יתמלא בשמחה ובאושר על הזכות הזו להניח תפילין. וזה נכון לא רק לגבי מצות תפילין, אלא כך הכלל לגבי כל מצוה ומצוה, שלא די שאדם יעשה אותה גרידא, אלא עליו להתבונן במעלתה ולקיים אותה בחיוב ובשמחה.

לפום צערא אגרא - כגודל הצער כך ריבוי השכר

איך אדם גורם לעצמו את כל הקורות אתו, לטוב או למוטב? - נתבונן בדבר.

הנה, בימים אלו שמפסח ועד שבועות, נהגו כל בית ישראל ללמוד פרקי אבות. שם במסכת אבות (ה, כג) לימד אותנו התנא האלוקי כי 'לפום צערא אגרא'. פשט המשנה ידוע ומפורסם, שבשמים קוצבים ונותנים את שכרו של האדם על מעשי התורה והמצוות שלו, לפי הצער שהצטער. ולפי המאמץ של האדם בלימוד התורה וקיום המצוות, כך הוא מקבל את השכר. יש זמנים שאין לאדם טרדות ומפריעים ויותר קל לו ללמוד ולקיים מצוות, ובודאי שכרו אתו ופעולתו לפניו, אבל לעומת זה יש זמנים שבהם באים על האדם כל מיני סיבות שמקשות עליו לעשות את רצון ה', לעסוק בתורתו ולקיים את מצוותיו, ועם כל זה הוא לא פורש ואומר 'עכשיו אני אנוס. אבוא ללמוד בפעם אחרת', אלא הוא מתאמץ ומתעצם בקיום התורה והמצוות, ואז בודאי השכר שלו גדול ועצום לאין ערוך.

וכך אמרו רבותינו באבות דרבי נתן (פרק שלישי), '**פעם אחת בצער ממאה שלא בצער**'. כלומר, המעלה והחשיבות, השכר והדבקות בכורא בעשיית מצוה שבאה בקושי ובצער פעם אחת, גדולה יותר ממאה פעמים שהיה עושה את המצוה הזו בלי הצער והיגיעה. וזהו שאמר שלמה המלך (קהלת ב, ט) 'אף חכמתי עמדה לי' ודרשו רבותינו (ילקוט שמעוני ח"ב רמז תתקס"ח), 'תורה שלמדתי באף - היא שנתקיימה לי'. לפעמים יש מצבים שבהם אדם צריך להתאמץ 'באף', בכח ובתעצומות נפש כדי לעסוק בתורה ולקיים את המצוות, ואמנם זה קשה, אבל זה מה שעומד לו לאדם, וזה מה שמתקיים לנצח נצחים. [ובמדרש שיר השירים (פ"ח סט"ז) אמרו הלומד תורה בצער נוטל אלף בשכרו, שלא בצער נוטל מאתיים בשכרו ע"ש].

ולכן אמרו רבותינו בברכות (ה). שמי שהקב"ה חפץ בו - מדכאו ביסורים, ומי שמקבל את היסורים באהבה שכרו שיראה זרע, יאריך ימים וחפץ ה' בידו יצלח, ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו. מפני שכשאדם לומד תורה מתוך דחק ויסורים, בין אם זה דוחק כלכלי, ובין אם זה דוחק בריאותי או שאר טרדות ויסורים - 'אף חכמתי עמדה לי', זה מקיים את התורה ומשמר אותה בידו.

לפעמים באים טרדות ויסורים לאדם כדי להגדיל את שכרו

זהו פשט המשנה 'לפום צערא אגרא', שלפי ריבוי הצער והטרדות שבאים לאדם בעת קיום המצוות שלו, כך גודל השכר. ולכן הזהירו רבותינו הראשונים, שלא יתלה אדם בצרות והיסורים שבאים לו, שלא חפצים משמיא בתורה והמצוות שלו. יש אחד שרוצה לעסוק בתורה ולקיים מצוות, וכשהוא בא לעסוק בתורה פתאום נופלים עליו כל מיני טרדות ובאים לו כל מיני הפרעות, ואז הוא אומר לעצמו 'אם באים עלי עכשיו כאלו טרדות והפרעות, הוי

אומר שבשמים לא מעוניינים בי ובתורה ובמצוות שלי. ואם כך הודיעו לי מן השמים, הרי שאני פטור... לדוגמא, אחד מגיע ברכב שלו לשיעור תורה, ובדרך נכנס בו רכב אחר והופך אותו ל"בלעם" כששובר לרכב שלו עין אחת, דהיינו פנס אחד... אחרי שכבר המשיך בדרך והגיע לשיעור, כשהוא יוצא הוא רואה שעומד שם בלעם בכבודו ובעצמו, איזה שוטר שרושם לו קנס, 'למה חנית כאן, זה מקום שאסור לחנות בו'... כיון שהוא רואה כך, הוא אומר לך: 'וכי אין לך עינים?! אתה לא רואה שמדברים אתי מן השמים?! מהשמים אומרים לי שלא רוצים את התורה והמצוות שלי'.

וזו טעות גדולה. אמת נכון הדבר שמדברים אתך מן השמים, אבל מי אמר לך לפרש את הדברים באופן הזה?! אולי נהפוך הוא, בשמים רוצים להרבות את שכרך עשרת מונים, ולכן זימנו לך כל מיני קשיים והפרעות כדי שאתה תתגבר עליהם ביציאתך ובביאתך ותבוא לשיעור התורה במסירות נפש, ועל ידי זה תזכה לשכר עצום ורב, שהרי 'לפום צערא אגרא', כמו שהזכרנו.

וכך אומרת הגמרא במסכת חולין (ז:), אמר רבי חנינא אין אדם נוקף אצבעו למטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה. מה הכוונה נוקף? - פירש רש"י, שקיבל איזה מכה. כי גם אם אדם קיבל איזו מכה קלה, אין זה במקרה, אלא מהכרזה מכוונת מאת הבורא. וממשיכה הגמרא: אמר רבי אלעזר דם ניקוף מרצה כדם עולה. אדם שקיבל מכה ונוטף ממכתו טיפות של דם, הדם הזה מרצה ומכפר לו כמו דם של עולה. למה אמרו כדם עולה? - מפני שהעולה עולה כליל למזבח לריח ניחוח לה'. אמר רבא, אנחנו נפרש את דברי רבי אלעזר, בגודל ימין, מה שאמר רבי אלעזר שדם ניקוף הוא כדם עולה, היינו דוקא כשהוא קיבל את המכה בגודל ימין, ופירש רש"י: 'מפני שהוא נוגף בכח ומצטער הרבה', ובניקוף שני, כלומר שכבר קיבל שם מקודם מכה, ועכשיו זו מכה שניה באותו המקום, והוא דקאזיל לדבר מצוה, כל זה רק אם הוא קיבל את המכה בזמן שהוא הולך לדבר מצוה. מדוע? - כי אז האדם אומר לעצמו 'הרי אני הולך לדבר מצוה, וכבר פעם שניה אני מקבל מכה, ולא סתם מכה, אלא בדיוק באותו המקום שקבלתי מכה בפעם הקודמת. אין זה אלא כי לא רוצים בשמים את המצוות שלי'. על זה בא רבא ואומר: בדיוק להיפך. דע לך שהמניעות וההפרעות והמכות האלו, הם בעצמם מהווים לך ריצוי וכפרה, ושכרך גדול ורב לאין שיעור וערך.

שומר פיו ולשונו שומר מצוות נפשו

זהו פשט המשנה. אבל רבי ברוך ממזיבו' זצ"ל, נכדו של הבעל שם טוב, הסביר עוד הסבר במה שכיוון התנא באומרו 'לפום צערא אגרא': הרי זה ידוע שבשפה הארמית 'פום' פירושו פה. וזהו כוונת התנא - 'לפום' - צערא אגרא', הפה של האדם הוא הוא שקובע וקובע לו את שכרו ואת צערו.

שְׁהִי, כך אומר הפסוק (משלי כא, כג): שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו. ולכאורה יש כאן כפילות, שהיה לו לומר שומר פיו או שומר לשונו, ולמה אמר גם שומר פיו וגם שומר לשונו? מובא בספרים, וכך גם מרמז הגר"א באגרת שלו [וכן משמעות הרמב"ם בהלכות דעות (פ"ד הט"ו)], ש'שומר פיו' הכוונה ששומר את הפה שלו מאכילת איסור, ו'שומר לשונו' הכוונה ששומר את הלשון שלו מדיבור אסור. וכשאדם שומר על הפה שלו בקדושה וטהרה, הן מאכילת איסור והן מדיבור אסור - שומר מצרות נפשו.

וּשְׁנֵי התחומים האלו, אומר התנא, 'לפום צערא אגרא'. כל ה'צערא' ו'אגרא', כל הצער והשכר של האדם, יהיה תלוי בצורה שישמור הוא את הפה והלשון שלו. נפשו של אדם מחמדת את הדברים האלו, ויש אנשים כאלו שלא פוסקים מלדבר, ואם היו יכולים לדבר גם בשעה שישנים - היו מדברים. לדאבוני כבר נתקלתי פעם באחד שבתוך כדי השינה שלו היה מדבר בשתי שפות... היה שואל כענין ומשיב שלא כהלכה, בשפה אחרת... יש כאלו אנשים שזה עיקר העונג שלהם לדבר ולדבר, והסבל הכי גדול שלהם הוא כשהם נמצאים לבד, ואין להם עם מי לדבר. ובאבן שלמה להגר"א (פ"ז ס"ו) מובא דבר נורא, שיש מציאות כזו שאדם גורם לעצמו שתתלבש בו רוח כזו שגורמת שכל העונג שלו יהיה רק בדיבור ובפטפטוט של דברים בטלים.

לא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה

במסכת אבות (א, יז) אומר התנא הקדוש, **כל ימי גדלתי** [ויש שגורסים 'גודלתי'] **בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה**. אדם שגודל במחיצת תלמידי חכמים מרוויח הרבה, והחזון איש התבטא על זה ואמר שאדם שזוכה להיות במחיצת אדם גדול, יוכל על ידי זה להיות כמו 'ספר תורה מוגה'. כלומר, כל ספר תורה, אף על פי שכתבו אותו בקדושה ובטהרה ועשו אותו לפי כל דקדוקי ההלכה ובהידורים גדולים, עם כל זה כל זמן שלא הגיהו אותו כמה פעמים, אי אפשר לקרוא בו. מדוע? - כי אמנם נכון הדבר שהוא נכתב בכתיבה חשובה ויש בו קדושה, אבל אולי יש בו אי אלו שגיאות בחסרות ויתירות וכדומה. רק אחרי שהגיהו אותו כמה פעמים, הוא כשר לקריאה. אמר החזון איש זצ"ל, גם אדם שנמצא במחיצת תלמידי חכמים והוא גודל ביניהם, הוא הופך להיות מוגה על ידם. כי אם הם יראו אצלו דבר שאינו כהוגן, במבט אחד שנותנים בו את עיניהם הוא מבין ולומד מזה לתקן את דרכיו. ובנוסף לזה הוא גם כן רואה כל הזמן את פעולותיהם ואת הנהגותיהם, וזה מכוון אותו ומדריך אותו אל דרך הישר.

ב. כל הסתכלות התבוננות וכל ראייה על אדם גדול, יכולה להשפיע הרבה על האדם, וכמה לימודים הוא יכול להוציא ממנה. סיפר יהודי אחד על החזון איש עצמו, שפעם הגיע אל ביתו ומצא אותו כשהוא

על זה בא התנא ואומר, אני גדלתי בין החכמים וספגתי מהם ידיעות נכונות בעבודת ה'. ומה למדתי? - שלא מצאתי טוב לגוף אלא השתיקה. והקשו המפרשים, אמת נכון הדבר ששתיקוּתא סמא דכולא (מגילה יח), היא הרפואה לכל דבר, אבל מה זה שייך לגוף?! לכאורה היה לו לומר לא מצאתי לנפש דבר טוב משתיקה, כי כשהאדם שותק הוא נמנע מלדבר לשון הרע או שקר ושאר דיבורים אסורים, אך מה שייכת השתיקה אל הגוף?!

וביארנו המפרשים, כי באמת זה שהשתיקה טובה לנפש ולנשמה, זהו דבר פשוט ועל זה לא הוצרך התנא לדבר. בספר ראשית חכמה בשער השתיקה (פרק שביעי) מאריך מאד מאד בכמה מעלות טובות ונפלאות זוכה האדם שרגיל בשתיקה, כגון, שעל ידי השתיקה הוא זוכה שאין לו מחשבות זרות בתפילה, תפילתו מקובלת לפני הבורא והוא זוכה להיות מרכבה לשכינה. אבל התנא בא ללמד אותנו חידוש גדול יותר, שאפילו הגוף נשכר ומרוויח כשהאדם שותק. מדוע? - שהרי נאמר (קהלת ה, ה) 'אל תתן את פיך לחטיא את בשרך'. אדם שמדבר לשון הרע או שאר דיבורים אסורים, מביא על עצמו נזעים, וכמו שדרשו רבותינו (ויקרא רבה טז, ב) את הפסוק 'שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו', 'אל תקרי מצרות נפשו אלא מצרעת נפשו'. אלו הם מכות שבאות על הגוף עצמו, ולכן אומר התנא 'לא מצאתי לגוף דבר טוב אלא שתיקה', כי אפילו לגוף השתיקה חשובה לאין שיעור, על אחת כמה וכמה לנפש ולנשמה.

כך זה בעיני דיבור, וכך זה גם בעיני אכילה, שעל האדם לקדש את עצמו במאכלו ובסעודתו. והאכילה הקדושה נחלקת לשני חלקים. בראש ובראשונה, על האדם להשגיח על המאכלים שלו שיהיו כשרים בלי חשש ובלי פקפוק, ובהמשך עליו לשים לב שאפילו באכילה של היתר עליו להזהר שתהיה זו אכילה של קדושה וטהרה. ורבינו יוסף חיים זצ"ל (בן איש חי ש"ב פרשת בראשית) מרמז במה שאמרו רבותינו (פסחים קא). 'אין קידוש אלא במקום סעודה', שאם אדם רוצה להתקדש ולהתעלות, עליו להתחזק 'במקום סעודה', בעיני האכילות שלו. אין הכוונה שלא לאכול כלל, ודאי שאדם צריך לאכול לחזק את גופו לעבודת ה', אבל מכל מקום אסור שיהיה מצב שאדם הופך את האכילה שלו לפולחן, ואם נחסר לו איזה פלפל אדום במרק או איזה דבר מאכל הוא יושב ובוכה כאילו זה חורבן, ולפעמים לא די בזה שהוא בוכה אלא שהוא גם גורם לאחרים לבכות כאשר הוא בא וטוען על אחרים 'איך היתה ידם במעל הזה', ולפעמים גם 'עברתו שמרה נצח', הוא יכול לזכור את הארוחה הזו שהיה חסר לו בה פלפל למשך חמש שנים...

ישן. 'כשראיתי את החזון איש כשהוא ישן', סיפר אותו יהודי, 'הזדעזעתי'. מדוע? - כי גם בשינה של החזון איש היה ניתן לראות ולהבחין איך הוא ישן כעבדא קמיה מריה. יש אחד שבזמן שהוא ישן הוא כמו חיה רעה, הוא קופץ מכאן לשם ומשם לכאן, מעל למיטה ומתחת לה, ויש אחד שגם בתפילה שלו הוא ישן... אבל אצל החזון איש זה היה להיפך, שבשינה שלו היה נראה כמו בשעת התפילה, כעבדא קמיה מריה.

ולכן כשבאים על אדם צרות ויסורים, אל לו לחפש אשמים, וידע נאמנה שרק בו תלוי הכל. ובתחילת הכל יבדוק איך הוא בהתנהגות הפה שלו, אם הוא מקדש את הפה שלו בדיבורים קדושים ונזהר מדיבורי איסור, כמו שהיה תפקידו בחג הפסח, ואם הוא נזהר עד קצה האחרון מאכילת איסור, עליה מזהירה התורה בפרשה שלנו.

הנזהר מאכילת איסור - זוכה לקדושה למעלה

בסוף הפרשה שלנו, כשמזהירה התורה על המאכלות האסורות, אומר הכתוב (ויקרא יא, מג): אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם. כי אני ה' אלהיכם והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ. כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים והייתם קדושים כי קדוש אני.

מז' ששם את לבו למילים של הפסוקים האלו, רואה כמה התורה הפליגה בחומר הדבר וכמה היא חוזרת וכופלת שוב ושוב, 'אל תשקצו', 'ולא תטמאו בהם', 'ונטמתם בהם', 'ולא תטמאו את נפשותיכם', כי אכילה של דבר איסור מטמאת את הנפש. ופירש רש"י: 'אם אתם מטמאים בהם בארץ, אף אני מטמא אתכם בעולם הבא ובישיבה של מעלה'. זהו דבר מחריד, שאדם שחלילה טימא ושיקץ את נפשו במאכל איסור, הקב"ה יטמא אותו בטומאה נצחית בעולם הבא ובישיבה של מעלה. זה דבר נורא שאי אפשר לעכל, שאדם ישב בישיבה של מעלה עם נפש טמאה.

מוסיף רש"י: 'כי אני ה' אלהיכם - כשם שאני קדוש שאני ה' אלהיכם, כך גם אתם 'והתקדשתם', קדשו עצמכם למטה, לפי שאני אקדש אתכם למעלה ולעולם הבא'. אדם שמתאמץ בזה העולם להביא לעצמו את מעלת הקדושה, ה' מבטיח לו שיקדש אותו בעולם הבא, וכשהוא יושב בישיבה של מעלה תהיה נפשו קדושה וטהורה.

הרי זה נורא נוראות למתבונן, איזה נזק יכול אדם לגרום לעצמו כשנכשל במאכל של איסור. ואמנם התורה דיברה כאן על תולעים, אבל אין זה בדוקא והוא הדין לכל מאכלות אסורות כגון נבילה או טריפה ערלה או יין נסך וכיוצא בהם. והרבה פעמים אין זה בכוונה מכח רוע ורשע אלא מחוסר תשומת לב ובהסתמכות על כל מיני היתרים מפוקפקים. וההיתר המפוקפק הגדול מכולם: 'כולם עושים כך'. בהיתר הזה היצר מפיל הרבה חללים, כשהוא מגיע אל האדם ואומר לו 'מה אכפת לך, הרי כולם עושים ככה וכולם סומכים על פלוני, ולמה אתה תהיה צדיק יותר מכולם?!' בענייני ממונות אדם לא סומך על כולם, אלא הולך בעצמו וטורח ומברר לעומק אם פלוני נאמן ואפשר לתת לו הלוואה או לא. אם כן, איך זה שאתה הולך ונסמך על כולם בענייני כשרות החמורים?! למה לא תלך לחקור ולדרוש, לברר ולבדוק היטב היטב על הדבר!?

אדם שלא משגיח על הדבר ואוכל מכל הבא ליד בלי לבדוק אם ההכשר שיש על המאכל הוא הכשר טוב, בנקל יכול להכשיל. ויש אנשים שקשה להם להצטמצם וקשה להם לקבל על עצמם להזהר מכל מיני מאכלים שיש בהם סרך של איסור, אבל זה עיקר גדול בתורה, ועל זה נאמר 'שומר פיו ולשונו - שומר מצוות נפשו'.

מאכלות אסורות מטמטמות לבו של אדם

בספר דרך שיחה נדפסו עובדות והנהגות מפליאות ששמעו מהגאון הגדול רבינו חיים קניבסקי שליט"א, ובו הוא כותב (עמוד שמי"ו) דבר נורא ומבהיל הרעיון. יש אחד, שעושה תמיד את רצון ה', מתאמץ לקיים את המצוות על הצד היותר טוב ומשתדל תמיד לעשות נחת רוח לבורא עולם, ולפתע פתאום הוא מרגיש איך כביכול נסתם לו המה, והוא כבר לא מצליח בעבודת ה' כלל. והאדם עצמו תמה על הדבר, איך זה שעד אתמול כל תפילה שלו היתה תפילה כמו שצריך, בכוונה ובהתעוררות הלב, והלימוד שלו היה לימוד טוב בחשק ובהבנה, ופתאום אין לו חשק להתפלל או ללמוד, וגם אם הוא לומד הוא איננו מבין כלום בתלמודו. למה זה? - כותב רבי חיים קניבסקי שליט"א, 'אפשר שאכל מאכלות אסורות, והוא צריך לקבל על עצמו שמירה וזהירות במאכלות אסורות'.

ואם תתפלא, הלא הוא מגיע מבית טוב, מקום שמקפידים בו על קלה כבחמורה, ואיך יכול להיות שנכשל בדבר איסור? - 'אך אפשר, שלא עישרו את המאכלים והיה צריך לעשר', וזה עומד בעוכריו. מה שהאיש הזה נכשל בעוון טבל ובאכילה אסורה, זה גרם לו את הירידה הרוחנית ואת קטנות המוחין הזו.

'בא אלי יהודי בן תשעים', מספר שם הרב, 'וסיפר לי סיפור נורא. כאשר הייתי צעיר, שלח אותי אבי לשיבה, ואז היה הנוהג בשיבה שכשמגיע תלמיד צעיר לשיבה, שוכר האב בחור מבוגר שישב ויחזור ביחד עם התלמיד על כל הלימוד. יום אחד הגיע האב לשיבה

ג. פעם שאלו את רבינו הגדול הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל שאלה בעניני הכשרים, והוא אמר לשואל, 'אל תאכל בהכשר, תאכל כשר...' זו היא הגדרה עמוקה ונפלאה מאד מאד, ולכשתבונן תמצא בה הרבה. וכמה היה טוב הדבר אם אנחנו היינו יכולים להכין את כל המאכלים בכוחות עצמנו כמו שעשו אבותינו ואבות אבותינו.

רבי בן ציון היה מגדיר במשפט קצר כל דבר בצורה נפלאה מאד. סיפר תלמיד חכם אחד הי"ו שפעם התלווה אליו, ועברו יחד ליד איזה בנק. אמר לו רבי בן ציון 'אתה מריח את הריח שיש כאן?!' ניסה אותו תלמיד חכם להריח ולא הריח דבר. אמר לו רבי בן ציון: 'למה אתה לא מריח?! - והרי ריח ריבית יש כאן!...'

ושאל את הבחור המבוגר, הלא אני שכרתי אותך שתחזור ותשנן את הלימוד עם הבן שלי, ספר לי אפוא מה עם בני?! איך הוא לומד ומה רמת ההבנה שלו?!

'אמר לו הבחור, בנך נפלא מאוד. הבן שלך קולט ומבין באופן מיוחד, ואם ימשיך כך יוכל להיות גדול בישראל'. הוא לומד בהתמדה ובחשק, ובצירוף כשרונותיו הברוכים הוא יוכל להתעלות ולהיות אילנא רברבא. 'נסעתי לבית לחג השבועות', מספר זה הזקן, 'ובחזירתי התהפך הגלגל ולא תפסתי כלום מהלימוד. וכמה שהשתדל אבא לשכור לי מלמד ללמד אותי לא הועיל'. אבא שלי הביא לי כל מיני אנשים שינסו ללמד אותי, וכל כמה שטרד ויגע בדבר, לא עלתה בידו ולא הועיל לי כלום. 'בענינים אחרים הייתי משכיל ובעל כשרון גדול, אבל כשהגעתי ללימוד התורה נסתמו המעינות, ועד היום אינני יודע ללמוד גמרא'. עד היום, עשרות בשנים לאחר מכן, כל דבר אני תופס וקולט במהרה, אבל כשאני בא ללמוד תורה אני לא יכול להבין בה כלום.

כך מספר הזקן לרבי חיים שליט"א, את דבר הפלא הגדול הזה. הרי בצעירותו עלה והתעלה בתורה הרבה, ונבאו לו גדולות ונצורות שיצא גדול בישראל, ואילו מאז חג השבועות באותה השנה ועד היום הזה הוא לא יכול להבין דף גמרא. 'באחרונה', סיפר אותו הזקן, 'הזדמן לי ספר שנקרא 'ירושלים של מעלה', וזהו ספר שחיבר תלמיד חכם ובו עובדות מחכמי ישראל, 'ושם מצאתי מסופר ענין כזה', גם כן על אחד שהיה מבין טוב וקולט הכל, ולפתע התהפך הגלגל ונסתמו לו עיני השכל, 'ואמר הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל שזה בא ממאכלות אסורות'. מאכל איסור הוא שמטמטם את האדם ומסמא את עיניו מלהשכיל בתורה הקדושה.

'ואני נזכר', מספר הזקן בן התשעים על מה שהיה אתו לפני כשבעים שנה ויותר, 'שבחג השבועות כשחזרתי מהישיבה לבית היו שם חברים גוים, ונתנו לי לאכול חתיכת דבר אחר, ואכלתי ונהניתי ממנה, ואף הבאתי אתי מעט מזה לבית. וכשאבא שלי ראה את זה צעק עלי 'מה אתה עושה', והלא זהו איסור חמור של תורה! אמר הזקן, 'אני חושב שזה היה המעכב'. אחרי שראיתי את העובדה הזו עם רבי עקיבא איגר, עכשיו אני מבין מה גרם לי את המהפך הזה שמבחור צעיר מבין ומוצלח, הפכתי להיות כמו אבן, לא יכול להבין שורה אחת בגמרא. 'ואני מבקש מהרב תשובה מה לעשות'. שהרי נכון שאני זקן, אבל תשובה עוד מוטלת עלי לעשות.

'אמרתי לו', מספר הרב, 'תתענה יום אחד. אמר לי הזקן, זה קשה לי מאוד, לפי הכוחות שלי, אבל מאד אשתדל בדבר הזה'.

זה מה שזועק אצלנו הפסוק, תשגיח על הפה שלך שלא יכנסו בו מאכלות אסורות, 'לא תטמאו בהם', כי אם תטמאו בהם - 'ונטמתם בהם', תהיו טמאים בעולם הבא ובישיבה

של מעלה. 'ולא תטמאו את נפשותיכם', כי כשאדם אוכל מאכל איסור חלילה, לא את הגוף שלו לבד הוא פוגם אלא את נפשו הוא משקץ ומטמא. ואם כן, פלא הוא שאחרי זה הוא לא יכול להבין ולהשכיל בתורה הקדושה!?

מי שנזהר ממואכלות אסורות זוכה שמן השמים מסייעים אותו בזה

האור החיים הקדוש מבאר מה שאמרה התורה 'והתקדשתם', עשו סייגים וגדרים **לב**ל תטמאו ובזה אני מבטיחכם שתהיו קדושים. כלומר, מי שיתאמץ בדבר הזה ויעשה לעצמו סייגים וגדרים כדי שלא יבוא למכשלת איסור, תשרה עליו הקדושה והשמירה העליונה תהיה חופפת עליו לשמור עליו מכל דבר שאינו כהוגן, ובפרט בדבר איסור.

בנו של אדמו"ר הגאון בעל הדברי חיים מצאנז, היה האדמו"ר רבי יחזקאל משינאווא, והוא היה קדוש ה' שפעל הרבה ישועות בקרב הארץ. פעם הזמינו אותו לאיזו סעודת מצוה, והוא הבטיח שיבוא. בעלי הבית הכינו סעודה כיד המלך, בשר ודגים וכל מטעמים, ובאמצע הסעודה כשהביאו את המרק, הגישו גם לפני האדמו"ר צלחת מרק משובחת.

עברו כמה דקות, והבחינו שהאדמו"ר בוחש עם הכף אשר בידו בצלחת המרק, אבל לא טועם ממנה כלום. התפלאו ושאלו אותו, 'רבינו, למה אתה לא אוכל?! הרי הכל כאן כשר בתכלית ההידור, בדקו היטב את הסכין, בדקו טוב את הבהמה ועשו ניקור כמו שצריך, והלא זו סעודת מצוה והכל אוכלים, למה אתה לא אוכל?!' והוא שותק. לא השיב דבר, אבל גם לא אכל מהמרק. הם הבינו שצריך כאן חקירה ודרישה, וקראו לשוחט שיבוא. שאלו אותו, 'ספר לנו, איך היתה השחיטה של הבהמה הזו?!' והשוחט עונה, השחיטה הזו היתה הכי מהודרת שיש. הסכין היתה חדדה כמו שצריך, וגם השחיטה עצמה היתה חלקה לגמרי. שאלו אותו 'ואיך היתה הבדיקה?!' והוא עונה, 'שום פקפוק ושום שאלה לא היתה כאן'. לפעמים יש איזה מצב שיש איזה ריעותא ושואלים על הבהמה אם היא כשרה או לא, אבל הבהמה הזו? - 'אין חלקה ממנה'.

התשובות האלו של השוחט, הוסיפו פליאה על פליאתם. אם כן הוא שהכל היה כדת וכדין, למה האדמו"ר לא אוכל?! הלכו ובדקו מי היה בעל הבהמה. קראו לו ושאלו אותו, מה ההיסטוריה של הבהמה הזאת?! אנחנו מוכרחים לברר הכל, כי מוכרח להיות שיש כאן איזו סיבה טובה שהרב לא אוכל. הוא חשב קצת ואז קרא לפתע 'איך שכחתי! והרי העגל הזה הוא בכור! כשהאמא שלו היתה מבכירה שכחתי למכור אותה, ועכשיו שנולד העגל הזה הרי הוא בכור שאסור באכילה ובהנאה! אז הבינו כולם. נכון שהשחיטה וכו' היתה כהוגן ובלי שום פקפוק, אבל סוף סוף האכילה היתה אסורה, ואף איסור הנאה היה מהבהמה הזו.

אף אחד לא יכל להעלות על הדעת ולחשוב אולי הבהמה הזו היא בכור, אבל זה מה שכותב כאן האור החיים הקדוש. בשעה שאדם מתאמץ לעשות מצידו כל מה שהוא יכול

לעשות כדי לא להכשל במאכל איסור, שומרים עליו מן השמים שלא יכשל במאכל איסור. והרבה עובדות ומעשים נפלאים יש על זה מחכמי ישראל.

כך גם סיפרו על בעל החידושי הרי"ם, שפעם ישב בסעודה ומשך ידו מן האוכל. אחרי שחקרו ודרשו, מצאו שבאמת היה מכוול בהכנת המאכלים והכל היה טרף. שאלו אותו 'איך ידעת'!! והוא אמר להם, 'קודם כל, תדעו לכם שהיתה לי משיכה עצומה לאוכל הזה, מה שלא היה לי אף פעם. והתפלאתי על זה, מה קרה פתאום שאני כל כך נמשך לאוכל הזה?! הבנתי שיש כאן משהו חשוב... ולכן לא נגעתי באוכל. אבל אם תשאלו למה משמים הביאו לי את הרמז הזה שאבחין בו ואנצל, תדעו לכם יסוד, שאם אדם מקבל על עצמו בקבלה אמינית שאם יקרה ויבוא לידו מאכל של איסור, עדיף לו שיתקע האוכל בגרונו ויחנק ממנו וימות ולא יכשל באכילת איסור - יצילו אותו מן השמים ממאכלות אסורות. וזו תמיד צורת האכילה שלי, כאשר אני אוכל איזה מאכל שיהיה אני גומר בדעתי ומבקש מהבורא שאם זה מאכל איסור, שאמות ולא אכשל בזה. לכן יש לי את השמירה המיוחדת הזו ממרום'.

וזה לשון האור החיים הקדוש: ואומרו 'ולא תטמאו', פירוש, מלבד דברים שאתה מעלה על דעתך לשמור עצמך מהם, עוד אני מבטיחך, אומר הקב"ה, שלא יאונה לך כל מין הרע. אך כל זה בתנאי שהאדם מצד עצמו גם כן משתדל וטורח בדבר.

עוד ירמוז, אומר האור החיים, שבאמצעות שמירת מצוה זו, שאדם נזהר מאכילות אסורות כגון תולעים וכיוצא בזה, לא ישלטו הגוים בעם בני ישראל. אם אנחנו נתאמץ במצוה הזו של הזהירות והשמירה ממאכלות אסורות, ה' מבטיח לנו שזו תהיה לנו גם השמירה מאומות העולם. כי הגוים נקראו שרצים ושקצים הרומשים על הארץ, וזה מקצת שבחם... אם אנחנו נהיה שמורים מהשקצים והשרצים הרומשים על הארץ, נהיה שמורים מאלו שהתואר שלהם שקצים ורמשים.

וכמו שהזכרנו, נפשו של אדם מחמדתן. היצר מגיע לאדם ומלהיט אותו לדבר ואומר לו 'תראה איזה מראה ואיזה ריח יש לאוכל הזה, בחיים שלך לא טעמת דבר טעים שכזה'. אבל 'ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה' (משלי כג, ב), תזכור טוב טוב את ההשלכות של זה, ואם תתגבר ותתאמץ על הענין הזה, תזכה גם לשמירה תמיד ממאכלות אסורות, גם לשמירה מהגוים, וגם לקדושה שהקב"ה יקדש את נפשך בישיבה של מעלה.

מאכל אסור הוא כמו מאכל שיש בו ארס ורעל

רבינו הרמח"ל בספר מסילת ישרים (פרק אחד עשר) כותב ומזהיר על אותם הדברים שנפשו של אדם מחמדתן - הדברים שהיצר מסית את האדם אליהם ומכניס בו תאוה.

המדרגה השלישית, אחרי תאות הממון והערייות, הנה הוא איסור מאכלות. וזה נוגע להרבה פרטים, בין בעניי טריפות עצמם, בין בדיני תערובות, בשר בחלב, דם, בישולי גויים, יין נסך וסתם יינם. כל אלו הנקיות בהם צריך דקדוק גדול וצריך חיוק, כי יש תאות הלב המתאה במאכלים הטובים, וחסרון הכיס באיסורי התערובות וכיוצא בזה. ופרטיהם רבים ככל דיניהם המבוארים בספרי הפוסקים, והמיקל בהם במקום שאמרו להחמיר אינו אלא משחית את נפשו. הוא הורס ופוגם את הנפש שלו. וכך אמרו בספרא (שמיני ה"ג) 'ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם' - אם מטמאין אתם בהם סופכם ליטמא בהם. מה הכוונה? - כי המאכלות האסורות מכניסים טומאה ממש בלבו ובנפשו של אדם. אדם לוקח דבר מזה, ובזה מטמא את הנפש שלו ומכניס בתוך לבו ממש טומאה, עד שקדושתו של המקום ברוך הוא מסתלקת ומתרחקת ממנו. כאשר הטומאה נכנסת אל לבו של האדם, הקדושה בורחת מן המקום הזה, כי הקדושה לא תהיה במקום של טומאה.

הוא מה שאמרו בתלמוד (יומא לט). ונטמתם בהם אל תקרי ונטמאתם אלא ונטמתם, שהעבירה מטממת לבו של אדם, כי מסלקת ממנו את הדעת האמיתית ואת רוח השכל שהקב"ה נותן לחסידים, כמו שאמר הכתוב (משלי ב, ו) 'כי ה' יתן חכמה', וכמו שראינו למעלה במעשה שהזכרנו על אותו אחד, שאיבד את כל עיני שכלו ואיבד את ההבנה ואת היכולת להשכיל בתורה הקדושה.

אדם שאוכל מאכלות אסורות, אומר הרמח"ל, הוא נשאר בהמי חומרי משוקע בגסות העולם הזה, אוי לו, שהרי הוא כבהמה בצורת אדם. ומוסיף הרמח"ל, המאכלות האסורות יתירות בזה על כל האיסורים. אמנם יש הרבה איסורים בתורה, כמו גזל או לשון הרע, אבל כאן יש חומר נורא שאין בשאר איסורים שבתורה. מדוע? - כיון שהם נכנסים בגופו של אדם, ונעשים בשר מבשרו. כשאדם אוכל איזה דבר הרי המאכל הופך להיות חלק ממנו, ואם הוא אוכל מאכל איסור נמצא שהוא בעצמו הופך להיות חתיכה של איסור.

והנה, מי שיש לו מח בקדקדו יחשוב את המאכל האסור כמאכל ארסי. אם היו מציעים לאחד מאכל, שנראה שאין משובח ממנו. המראה שלו הפלא ופלא, הריח שלו כריח גן עדן, וגם על הטעם שלו אומרים שאין כמוהו בעולם. מציעים לו את המאכל הזה, אבל אומרים לו, 'תשמע, יש סיכוי ששמו לך בתוך המאכל הזה רעל'. הוא יאכל?! ודאי שלא. וגם אם יגידו לו, 'אבל לא בטוח ששמו כאן רעל, זה רק ספק קל וספק ספיקא, ותראה איזה ריח ואיזה מראה', ברור שהוא לא יאכל. אומר הרמח"ל, כל מי שיש לו מח בקדקדו, יחשוב שמאכל של איסור הוא כמו מאכל ארסי. היקל אדם על עצמו לאכול ממנו אם ישאר לו איזה בית מיחוש, ואפילו חשש קטן?! - ודאי שאדם ימשוך את ידו, ובודאי לא יקל. ואם יקל לא יהיה נחשב אלא לשוטה גמור, מי שיגיד 'אני לא מפחד, הרי זה רק ספק', כולם יודו שנטרפה

עליו דעתו. אף איסור מאכל הוא ארס ממש ללב ולנפש. כאשר אתה נכשל במאכל אסור, אתה מרעיל את הנפש שלך. מסלק ממנה כל זיק של קדושה ומחדיר בה טומאה בזה ובבא. אם כן מי אפוא יהיה מיקל במקום חששא של איסור אם בעל שכל הוא. ועל דבר זה נאמר 'ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה'. עדיף לך לתקוע סכין בלוע ולמות, מאשר להכשל במאכל איסור שמטמא את הנפש ומוריד את האדם לשאול תחתית.

אכילה אסורה מביאה את האדם לידי מחשבות זרות

שמעתי שמוכא בספרים הקדושים, שבזמנו של רבינו הרמב"ם היתה קהילה אחת ששלחו לו כל מיני שאלות מתמיהות בעניני אמונה. וכתב להם הרמב"ם, מימי לא שמעתי יהודים מאמינים ששואלים שאלות כאלו בעניני אמונה, ומציגים כאלו דעות משונות של אפיקורסות ומינוות. אני מבקש מכם שתבדקו את השוחטים בקהילה אצלכם, כי יתכן שהם לא משגיחים כהוגן והשחיטה לא כדת, וכיון שאתם נכשלים במאכלות אסורות ונכנסה בכם הטומאה, מזה נגרם לכם כל הדבר הזה ומשם מגיעים לכם כל הספיקות וכל הפקוקים והשאלות בעניני האמונה.

אם אדם רואה בעצמו שפתאום נגרם לו איזה שינוי ולפתע כל ההנהגה והדעות שלו ירדו פלאים, ילך ויבדוק את האכילה שלו. כי כמו שראינו, אדם שנכשל באכילת איסור מסמא את עיניו ועל ידי זה באות לו המחשבות הפסולות.

גם היום, עם ריבוי ההכשרים, עדיין יש הרבה מישורים שצריך זהירות ודקדוק אחריהם. שמעתי על אדם גדול מישראל, שפעם הגיע אליו יהודי שהיתה לו רפת, והביא לו חלב שהוא עצמו חלב מהפרות, ויחד עם זה הביא לו גם כן גבינה שהכין בביתו. שאל אותו הגדול ההוא 'איזה הכשר ואיזו השגחה יש לגבינה הזו?' אותו אחד שתק. מה יכול להגיד? - הרי הוא בעצמו הכין את הגבינה. אבל הרב הפציר בו עוד פעם 'באיזה הכשר הגבינה הזו?!' אמר לו היהודי, 'כבוד הרב, מה אומר לך? את חטאי אני מזכיר... אני עצמי עשיתי את הגבינה הזו, ואין לה הכשר'. אמר לו הרב, 'אם כך, תשאיר כאן את הגבינה... כי ב'הכשר' אני לא אוכל, אבל אם אתה עצמך עשית את הגבינה אני יודע שעשית את הכל כשורה ואני יכול לסמוך עליך'.

אסור שאדם יאמר 'כולם אוכלים', 'כולם סומכים' וכדומה. ויש כאלו שמוסיפים עוד טענה, 'הלא אני צדיק, וכבר כתוב 'לא יאונה לצדיק כל און', ובטוח שלא אכשל'... מוטל עליך לחקור ולדרוש ככל יכלתך, אחרי כל מאכל. אי אפשר לומר 'מה כבר יכול להיות בזה', כי היום עם כל השכלולים שקיימים אי אפשר לדעת כלום, ומי העלה בדעתו שאפילו במי סודה יכול להיות חשש של חמץ.

ובדברי הרמח"ל, על אדם להשוות אכילה שיש בה חשש של איסור למאכל שיש בו חשש של רעל. אם על גופך אתה דואג, על נפשך ועל נשמתך עליך לחוש בכפלים.

וכשאדם נוהר בקדושת הפה, הן מצד שמירת הדיבור והן מצד שמירה מאכילת איסור, הוא מצייל את עצמו מכל פגע רע, והוא 'שומר מצוות נפשו', בכל המובנים. וכבר אמרו רבותינו (מכות י'): 'בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו', ו'אם אדם מקדש את עצמו מלמטה מקדשים אותו מלמעלה', ו'אם מקדש את עצמו מעט מקדשין אותו הרבה' (יומא לט.), וכמו שראינו כאן בדברי האור החיים הקדוש. אם אתה מקבל על עצמך להזהר ולהשמר, גם הקב"ה יעזור לך ויתן לך שמירה משלו, והבא להטהר מסייעין אותו (יומא לח.). וה' יהיה בעזרנו.

חידו"ת פרשת שמיני

א. בענין קרבנות יום שמיני למילואים

ויקרא (ט' ב'): "ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת, ואיל לעולה תמימים וגו'. זה קרבן אהרן הכהן.

ושם (פסוק ג'): "ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת, ועגל וכבש בני שנה תמימים לעולה, ושור ואיל לשלמים, לזבח לפני ה' ומנחה" וגו'. זה קרבן בני ישראל.

והנה אונקלוס גבי קרבן אהרן "ואיל לעולה", כה תרגם "ודכר לעלתא", וכיוצא בזה שם גבי קרבן בני ישראל "ושור ואיל לשלמים", תרגם אונקלוס "ותור ודכר", הרי שגבי שניהם תרגם איל דכר.

אבל ראיתי דבר פלא בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם שגבי קרבן אהרן "ואיל לעולה", כה תרגם "ודכר לעלתא", אבל גבי קרבן בני ישראל "ושור ואיל" תרגם "ותור ואימר", וידוע כי "אימר" הוא תרגום של כבש ולא תרגום של איל, וכמפורש במקומות אין מספר, ולדוגמא עיין בתרגום יונתן ויקרא (א' י', ושם ג' ז') ועוד הרבה, ולא ידעתי מדוע תרגם כאן כך, וצריך לי רב. [גם עיין בחיבורי הנכחי לעיל (סימן נ"ו אות א') עיין שם וצרף לכאן].

וראיתי לחד מן קמאי מרבתינו בעלי התוספות ז"ל, מר ניהו רבינו אפרים ב"ר שמשון ז"ל בפירושו לתורה (שם דף י"א) שכתב: "קחו שעיר עזים לחטאת ועגל וכבש בני שנה תמימים לעולה, צאו וראו כמה גדול כח הציבור, שלא רצה הקב"ה להלבין פניהם ולומר להם שהיו מביאין עגל לחטאת, כמו שצויה לאהרן, אלא שעיר עזים כשאר חייבי חטאות, ולמה שעיר "עזים", הם "העיוז" פניהם ואמרו אלה אלהיך ישראל, יבוא שעיר עזים ויכפר עליהן. ואף על פי כן צוה להביא עגל וכבש לעולה, צאו וראו כמה חפץ הקב"ה בתשובתן של רשעים, שצויה להביא עגל עם הכבש שהוא קרבן התמיד" עכ"ל.

ועל מה שכתב רבינו אפרים ז"ל: "שלא רצה הקב"ה להלבין פניהם ולומר להם שהיו מביאין עגל לחטאת, כמו שצויה לאהרן, אלא לשעיר עזים כשאר חייבי חטאות", אין לתמוה שהרי שאר חטאות באות נקבה, או כבשה או שעירה כידוע, וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות מעשה הקרבנות (פ"א ה"י) והלכות שגגות (פ"ה ה"ד), כי כוונת רבינו אפרים ז"ל כשאר חייבי חטאות ציבור, והם אכן באים רק מן הזכרים, עיין בדברי הרמב"ם הלכות מעשה הקרבנות (שם ה"ז) ודוק.

אבל מה שכתב רבינו אפרים ז"ל: "שצויה להביא עגל עם הכבש, שהוא קרבן התמיד", בעניותי איני מבין היטב, שהרי כבש זה שהביאו בני ישראל ביום השמיני, הוא זולת כבש התמיד, ואולי כוונתו שהקב"ה אמר להביא כבש שהוא מין כבש התמיד, וצ"ב.

רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בפירושו לתורה (שם פסוק ב') כתב: "והנה קרבן אהרן כקרבנו ביום הכיפורים בשוה, וחטאת העם כחטאתם ביום הכיפורים, שעיר עזים אחד לחטאת, וכך אמרו ז"ל שהעגל הזה לכפר על מעשה העגל" עכ"ל.

והנה אחר שקבלה בידנו שבדברי רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל צריך לדקדק למאוד מאוד, וכדברי גאון קסטיליה רבינו יצחק קנפנטון ז"ל בספרו דרכי התלמוד (דף ס'): "ובחדושי הרמב"ן ז"ל צריך אתה לעיין בעיון דק היטב ולהשתדל ולהוציא ולצמצם כל לשונו בענין שלא ישאר בו דבר מיותר אפילו אות אחת, כי כל דבריו במשקל ובמספר ובמדה", והגאון רבי עזריה פיג'ו ז"ל בהקדמת ספרו גדולי תרומה כתב: "התייר הגדול רבן של ישראל הרמב"ן ז"ל, וכבר נודע מעוצם הפלגת חכמתו יותר ממה שהפה יכול לדבר, וכמה וכמה צריך להעמיק בכל דבריו הנאמרים באמת ובשיעור ובדקדוק עצום ונורא מאד", והארכתי בזה מפי סופרים וספרים בחיבורי ברית יעקב (סימן ב' הערה ט' דף ט"ל), ועיין גם בחיבורי זרע חיים (דף נ"ד), ובחיבורי אור משה (דף קנ"ה), ובחיבורי כרם יעקב (דף י'), ובחיבורי כנסת יעקב (דף ר"ג), ובחיבורי טל חיים (דף ס"א) ע"ש.

אם כן יש לנו להבין מאי האי שכתב הרמב"ן ז"ל שקרבן חטאת אהרן ביום השמיני למילואים וקרבן חטאת ישראל אז היה כקרבנם ביום הכיפורים, דבשלמא גבי ישראל אכן הוא ממש אותו קרבן, שעיר עזים לחטאת, אבל גבי אהרן הלא אינו כן שביום השמיני למילואים הקריב עגל, ואילו ביום הכיפורים היה הקרבן פר, ולא עגל כמפורש בתורה (שם פרק ט"ז), וכן שאלני תלמיד ישיבתנו היקר רבי יוסף קהלני נ"ר.

ובס"ד נראה לי דאין כוונת הרמב"ן ז"ל שוה ממש כפשוטו, אלא דעגל הוא מינו דפר, ושור בן יומו קרוי שור, וכעין אומרים ז"ל נמי גבי פרה אדומה: "תבא פרה ותכפר על העגל" הובא בפירוש רש"י ז"ל לתורה במדבר (י"ט כ"ב), ועיין בפירוש רש"י ז"ל בראשית (ט"ו ט'): "עגלה משולשת שלשה עגלים רמז לשלשה פרים" וכו', ובפירוש רש"י ז"ל שמות (כ"ט א'): "פר אחד בן בקר לכפר על מעשה העגל שהוא פר", וכן הרמב"ן ז"ל עצמו בביאורו לתורה (שם כ"ט י"ד) כתב שפר החטאת בא לכפר על העגל ע"ש, ושפיר יש לומר דשוה קרבן אהרן ביום השמיני למילואים לקרבנו ביום הכיפורים, ועיין עוד בדברי הרמב"ן ז"ל ויקרא (ט"ו), ולגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק דבר שמות (כ"ט י"ד) ודוק היטב.

והנה במסכת ראש השנה (כ"ו א') אמרו: "אמר רב חסדא מפני מה אין כהן גדול נכנס בבגדי זהב לפני ולפנים לעבוד עבודה, לפי שאין קטיגור נעשה סניגור". ומשני תלמודא ע"ש, ופירש רש"י: "אין קטיגור זהב העגל, ושופר של פרה נמי קטיגור דעגל הוא", הרי שעגל ופרה חד מין הוא, ואמרין בהו אין קטיגור נעשה סניגור ודוק היטב.

ונזכרתי בס"ד שיש עוד מתלמוד ערוך ראה לרמב"ן ז"ל, והוא דעיין יומא (ג' א'): "דנין פר אחד ואיל אחד, מפר אחד ואיל אחד", ופירש רש"י ז"ל: "דנין פר אחד ואיל אחד, עבודת מוסף יום הכיפורים פר אחד ואיל אחד, ועבודת שמיני למילואים פר אחד ואיל אחד דכתיב קח לך עגל בן בקר לחטאת" וגו', וכן פירש חד מקמאי ז"ל ונדרס באוצר הגאונים ליומא שם (דף ס"ח) ע"ש, הרי לנו דאף תלמודא דידן קרי לקרבן אהרן דיום שמיני דמילואים פר ודוק היטב.

ומצאתי בפירוש רבינו אליקים ממגנצא ז"ל ליומא שם שכה כתב: "ואע"ג דלא כתיב (במילואים) אלא עגל, מין פר מיהא קא חשיב ולא דייק [בין] עגל לפר", והדברים מפורשים וכדכתיבנא בס"ד. [ועיין בחיבורי הנכחי לקמן (סימן קפ"ד) ודוק היטב].

ועיין לרבינו תם ז"ל בספר הישר שלו (סימן ש"ג), מה שהקשה על פירוש רש"י ז"ל, וכן הוא שם בתוספות ישנים בשמו, אבל כבר רבינו הריטב"א ז"ל יצא לישע פירוש רש"י וטען רבות על פירוש רבינו תם ז"ל ואסיק כרש"י ע"ש ואכמ"ל.

ובא לידי חיבור יקר על ספר ויקרא בשם שם עולם (נדפס פעם ראשונה בוורשא תרל"ט) וראיתי שם (דע"ג סע"ב) שגם הוא עמד בדברי הרמב"ן וכה כתב: "מה שכתב הרמב"ן בשווה, רצונו לומר דוגמא, ולעיל נתבאר שיום שמיני למילואים היה דוגמת יום הכיפורים גם במה שאמרו קח לך משלך, וכל כך למה לפי שאהרן בא לכפר על מעשה העגל", הרי שבעיקר תירוצינו זכינו לדעתו ז"ל, אבל תל"ת אנחנו הוספנו הרבה על דבריו וכמשנ"ת בס"ד.

ואכתוב עוד הערה קטנה בהאי מילתא, דבמקרא שם (פסוק ז') כה כתוב: "ויאמר משה אל אהרן קרב אל המזבח ועשה את חטאתך" וגו', ודרשו רבותינו ז"ל שהיה אהרן בוש וירא לגשת, אמר לו משה למה אתה בוש לכך נבחרת, כאומרים בתורת כהנים שם והובא בפירוש רש"י ז"ל, ועיין גם בתרגום יונתן שם, ובדבריו היקרים של הרמב"ן ז"ל שם.

הרי שהיה משה מזרו לאהרן שיקריב הקרבן, ובס"ד נראה לי דליכא מידי דלא רמיזא באורייתא, שתיבות ויאמר משה מוטעמים בטעמים אזלא גריש, ולבני אשכנז נקראים קדמא ואזלא, והיינו ממש כדרשתם שהיה משה מזרו לאהרן, ונכון בס"ד.

ב. בענין להבדיל בין הטמא ובין הטהור

ויקרא (י"י): "ולהבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור".

והנה התבוננתי וראיתי שלכאורה הסדר כך היה צריך להיות ולהבדיל בין הקודש ובין החול ובין הטהור והטמא, כי סיפא דקרא היה צריך להיות כמו רישא דקרא, שפתח בחיובי "קודש" ואחריו השלילי "חול", וכך היה לו לסיים בין "הטהור" החיובי "לטמא" השלילי, ובעי טעמא מדוע כתב המקרא כסדר הנ"ל ושינה מרישא הנ"ל.

ומה גם שהנכון לפתוח בחיובי תמיד בבחינת פתח דבריך יאיר, דומיא לההיא דריש פסחים (ב' א' וג' א') ועיין בדברי בעל המאור ז"ל והרב המאירי ז"ל שם, ומצאתי שאכן כך כתבה התורה שם בספר ויקרא (י"ג נ"ט): "זאת תורת נגע צרעת בגד הצמר, או הפשתים, או השתי, או הערב, או כל כלי עור, לטהרו או לטמאו", הרי שכאן התורה הקדימה טהור לטמא, וכך גם שם בספר ויקרא (כ' כ"ה): "והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה, ובין העוף הטמא לטהור", הרי שכאן התורה פתחה בבהמה הטהורה ודוק. [ומה שהמקרא היפך הסדר שבבהמה פתח בטהורה, ואילו בעוף פתח בטמא - עיין מה שהבאנו בזה בחיבורי הנכחי לקמן (סימן) וצרף לכאן].

כיוצא בזה ממש יש להבין שם בספר ויקרא (י"א מ"ז): "להבדיל בין הטמא ובין הטהור, ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל", שגם כאן לכאורה היה צריך לפתוח ברישא ולומר בין הטהור [חיובי] לטמא [שלילי], כמו שכתב וסיים בהמשך "בין החיה הנאכלת [חיובי] לבין החיה אשר לא תאכל [שלילי].

ועוד תראה כן בספר דברים (י"ב ט"ו וכ"ב. וט"ו כ"ב) בלשון "תאכלנו הטמא והטהור", ובעי טעמא מדוע שלש פעמים פתח בטמא ולא פתח בטהור, ועיין בה.

ג. בענין וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אליהם

תשמ"ח.

ויקרא (י"א א'): "וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אליהם, דברו אל בני ישראל לאמר, זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ" וגו', ושם נאמרה כל פרשת מאכלות אסורות, בבהמה בחיה בדגים ובעוף, ועיין דבר יקר בביאור רבינו בחיי ז"ל שם (דף תנ"ו) עיין שם. ושם בתרגום המיוחס ליונתן כה תרגם: "ומליל ה' עם משה ועם אהרן למימר להון לבני אהרן דיוהרון ית בני ישראל" וגו'.

ובפירוש רש"י ז"ל שם: "אל משה ואל אהרן, למשה אמר שיאמר לאהרן: לאמר אליהם, אמר שיאמר לאלעזר ולאיתמר, או אינו אלא לאמר לישראל, כשהוא אומר דברו אל בני ישראל, הרי דיבור אמור לישראל, הא מה אני מקיים לאמר אליהם, לבניו, לאלעזר ולאיתמר". ועיין שם בדברי הרמב"ן ז"ל.

ובספר כלי יקר שם כתב: "וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אליהם, מלת אליהם צריך ביאור, ומה שפירש רש"י שחוזר לאלעזר ואיתמר שיהיו גם הם שליחים במצוה זו, אינו מחזור" וכו'.

ובעניותי תמה אני על עצמי איך אפשר לומר ולהשתמש בלשון "אינו מחזור", אחר שדברי עטרת המפרשים רש"י ז"ל הם דרשת רבותינו בתורת כהנים שם, וכן הוא בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל, וצ"ע (א).

עוד כתב הכלי יקר שם: "והקרוב אלי לומר שנרמז במלת "אליהם" ענין יקר מאד, ובא למעט "כל האומות", והוא כדרך שכתבו רבים מן המפרשים ענין איסור מאכלות אסורות כי המאכלים ההם מולידי ליחות רעות, ולדעה זו נטה הרמב"ן, אבל אינו כן שהרי כל האומות אוכלי בשר השקץ והעכבר וכל המינים הטמאים וכולם חזקים אף בריאים, אין כושל בהם ואוכליהם לא חלי ולא מרגיש" וכו', ועיין בזה לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש כל חי (מערכת מ' אות א') ובכל הנסמן שם.

ומה שהקשה בכלי יקר שם על דברי הרמב"ן ז"ל (שם פסוק י"ג), כבר קדמו בפירוש רבי יצחק אברבנאל שם (ד"ג ע"א), ויש לעיין ולתרץ לכאורה לפי מאמרם ז"ל בשבת (פ"ו ב') ועבודה זרה (ל"א ב'), דגויים חביל גופיהו, ובדברי הרשב"ם בפירושו לתורה שם (י"א י'), ולא איסתייעא מילתא האידנא, ועיין.

ובספר הרוקח על התורה ויקרא (י"ח ב' דף רנ"ז) כתב: "סמך עריות לדם ונבילות, כי הדם ונבילות מחמם הגוף לעריות, חביל גופיהו", ועיין קידושין (מ' א') דעביד הא [אכילת איסור דחזיר]

עבד הא [מגלה עריות], ועיין בחיבורי זכות יצחק ח"א (סימן ה'), ובחיבורי שלום יעקב (ס"ס ל') וצרף לכאן.

ד. בענין פרשת מאכלות אסורות

א. בענין שמות העופות "דיה" ו"איה"

תשל"ט.

ויקרא (י"א י"ג): "ואת אלה תשקצו מן העוף לא יאכלו שקץ הם, את הנשר ואת הפרס ואת העזניה ואת הדיה ואת האיה למינה".

ובפירוש לחד מן קמאי הוא הרב החזקוני ז"ל (שם ד"כ סע"ג) הכי איתא: "דאיה וושטיי"ר מגזירת ידאיה הנשר וסימן דש חטין פירש דאיה נראית בפרשת שמיני. והאיה אמר רבי עקיבא נאמר כאן איה ונאמר להלן דיה, מה דיה האמורה להלן עשה בה את הראה בריש פרשת ראה וסימנך רר בשרו מן איה, אף איה האמורה כאן עשה בה את הדאיה בדלי"ת מן איה" עכ"ל.

ובל מעיין ולומד רואה שהדברים ככתבן הם דברים סתומים ועמומים ולית להו פתר, דמהו דש חטין דאיה נראית וכו'. והרי הם כמדרש פליאה.

ובס"ד נראה לי דטעות קטנה נפלה בדברי קדשו, וכך צריך לומר וסימן ד"ש חטין פירוש דאיה בדלי"ת בפרשת שמיני וכו', וראה ברי"ש בפרשת ראה וסימנך ר"ר בשרו וכו'.

והבי פירושו, דהרב החזקוני ז"ל בא לומר לנו דדאיה היינו ראה וכדרשת רבי עקיבא (בספרא שם), ונתן לנו סימן שנדע היכן בתורה כתוב דאיה בדלי"ת והיכן ברי"ש, וקאמר ד"ש בחיטין. פירוש, דאיה בדלי"ת בפרשת שמיני, וד"ש הוא ראשי תיבות דיה בפרשת שמיני, ואילו בפרשת ראה כתיב ראה ברי"ש וסימנך ר"ר בשרו. פירוש, ר"ר הוא ראשי תיבות ראה בפרשת ראה, והשתא כל דברי הרב החזקוני ז"ל מחוורין נהירין וצהירין ודוק היטב.

ואבן כאשר תעיין בדברות הרב החזקוני ז"ל בפרשת ראה (י"ד י"ג) תווכח שלזה נתכוין עיין שם. **עכשיו** שנת תשמ"א לפ"ק נדפס מחדש פירוש הרב החזקוני מכתב יד ועיינתי שם (דף שנה"ח) ושמחתי למצוא שם שבכתב יד הגירסא דאיה בדלי"ת וזה כפי שהגהתי בס"ד, ולא כגירסתנו נראית ע"ש.

ותימה מהרב המהדיר שם שנתלבט ונתחבט בביאור הדברים, ובמח"כ לא עלתה בידו: "וכתב וסימן דש בחיטין לא ידעתי פירוש הא מילתא" וכו' ע"ש, ומחזורתא כדכתבין בס"ד. [ועיין בחיבורי הנכחי לקמן (סימן קמ"א) וצרף לכאן].

ודע כי ראיתי לרבי אברהם סבע ז"ל, ממגורשי קסטליה, בספרו המופלא צרור המור על התורה ויקרא (י"א י"ג) שכתב: "וראיתי כתוב כי כאן רמז על המלכויות את "הנשר" זו מלכות יון, ורמז על אלכסנדרוס [מוקדון] שעשה לו כנפים כנשר לעוף השמים. ו"הפרס" זו מלכות פרס, לפי שזה העוף פרס אינו נמצא אלא במלכות פרס" וכו', עיין שם כל דבריו ז"ל.

והרב המהדיר הי"ו כתב שלא מצא היכן מקור הדברים, של ה"ראיתי כתוב" שהביא הרב צרור המור, וגם אני איני יודע מקורו, מכל מקום מה שכתב בצרור המור שהמלך "אלכסדרוס [מוקדון] שעשה לו כנפים כנשר לעוף השמים", מקור הדברים מצאתי בס"ד במדרש "עשרת המלכים" הנדפס בספר בית עקד האגדות ח"א (דף נ"ה) וכדכתיבנא בהערותי "אות יעקב" שבסוף ספר סדר היום (ירושלם תשל"ח אות א'), ועיין תוספות עבודה זרה (מ"א א'), ועיין גם במבוא לספר חיבור יפה מהישועה (דף ע"ב הערה קי"ז), ועכשיו ראיתי בארוכה בספר רב נסים גאון (דף ש"ו ובהערות וש"נ), עיין שם. [וגוף הענין מדוע עשה אלכסנדר נשר לעוף בשמים התבאר היטב בס"ד במקומו עם דברי הזהר (פרשת משפטים) על הנשר דשלמה, שלמה גימטריא אלכסנדרי ואכמ"ל].

ב. בענין אם כלב מין חיה

תשנ"ו.

ויקרא (י"א כ"ז): "וכל הולך על כפיו בכל החיה ההולכת על ארבע, טמאים הם לכם, כל הנוגע בנבלתם יטמא עד הערב".

ולשון הספרא שם (פ"ו): "וכל הולך על כפיו, זה הקוף. כל הולך, להביא את הקיפוד, ואת חולדת הסנאים, ואת אדני השדה, ואת כלב הים. זו חיה טהורה. חיה טמאה מנין, תלמוד לומר ההולכת על ארבע. כל חיה להביא את הפיל", ועיין במפרשים ואכמ"ל.

ורש"י ז"ל שם פירש: "על כפיו, כגון כלב, ודוב וחתול, טמאים הם לכם, למגע". ועיין בדברי הרא"ם ז"ל שם.

ומבואר דרש"י ז"ל סובר דכלב מין חיה הוא, שהרי בספרא על הפסוק כל הולך על כפיו זכרו רק הקוף, ורש"י ז"ל הוא הוא שהוסיף ופירט כלב וכו' וכנ"ל, וכן מצאתי עוד דרש"י חולין (קכ"א א'): "פלטתו חיה, נשכה כלב" וכו', ובפירוש המיוחס לרבינו גרשום ז"ל בכורות (ח) א' שכתב: "חיה דקה כגון חתול וכלב" ודוק.

ובמכילתא (פרשת משפטים מסכת נזיקין פ"ב): "לכלב תשליכון אותו, ללמדך שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, שנאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, אמר הקב"ה תן לכלב שכרו, והלא דברים קל וחומר ומה אם חיה כך, אדם לא כל שכן" וכו'. והובא בילקוט שמעוני (פרשת בא רמז קפ"ז), הרי מבואר שכלב מין חיה הוא, ובפשטות אתיא כרבנן במסכת כלאים (פ"ח מ"ו) עיין שם.

ובמדרש שיר השירים רבה (פ"ז ס"י דל"ח ע"ג): "ותלן יתהון בכלביהון וחמוריהון, לקיים מה שנאמר עצביהם לחיה ולבהמה", וכתב בהגהות הרד"ל (שם אות י"ד): "לחיה זה הכלב, שהוא מין חיה לרבנן (כלאים שם), ולבהמה זה חמורים", ודפח"ח.

ותנן במסכת יומא (פ"ג א'): "מי שנשכו כלב שוטה, אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו, ורבי מתיא בן חרש מתיר".

ופירש רש"י ז"ל: "אין מאכילין מחצר כבד שלו, ואף על פי שנוהגין הרופאים ברפואה זו, אינה רפואה גמורה להתיר לו איסור בהמה טמאה על כך: ורבי מתיא בן חרש מתיר, קסבר רפואה גמורה היא".

והנה על מה שכתב רש"י ז"ל שסברת תנא קמא שאין מאכילין לנשוך מחצר כבד הכלב כי אין להתיר איסור בהמה טמאה על כך, ראיתי לגאון רבי יוסף שאול נתנון ז"ל בספרו שו"ת שואל ומשיב מהדורה רביעאה (ח"ג סימן פ"ו) שכתב: "וקשה לי דכפי הנראה רש"י ז"ל פסק דכלב מין בהמה, וצ"ע דמדוע סתם משנתו דלא כהילכתא, שהרי במסכת כלאים (פ"ח מ"ו) אמרו דהכלב מן חיה רבי מאיר אומר מן בהמה, ופסקו הרמב"ם והרע"ב דלא כרבי מאיר. וראיתי בש"ס עם הגהות הגאון רבי ישעיה פיק ברלין ז"ל שרשם על דברי רש"י הללו עיין מיימוני ספ"ח דכלאים, ואני תמה דאדרבה הרמב"ם כתב דמין חיה הוא הרי שפסק דלא כרבי מאיר, ואני תמה איך אפשר לפסוק דהלכה כרבי מאיר, דהא במסכת כלאים (פ"א מ"ו) אמרו שם שהזאב והכלב אף שדומין זה לזה כלאים זה עם זה, והרי הזאב ודאי חיה, ואם כן הכלב שדומה לו גם כן חיה הוא והרי סתם (הב"י) [רבי] כתנא קמא, ואין לדחות דהוי סתם ואחר כך מחלוקת, שהרי גם שם בפרק ח' סתם לה לתנא קמא בשם חכמים, ואם כן אין הלכה כרבי מאיר, ועל כן דברי רש"י צע"ג, עד כאן דברי הגאון שואל ומשיב ז"ל.

ובאמת בראותי דבריו אמרתי מיד בס"ד שיש לומר דאף רש"י ז"ל סובר דכלב מין חיה, וכאן מה שכתב רש"י שאין להתיר איסור "בהמה" וכו', אינו אלא אליבא דסברת סתם משנה וסברת תנא קמא דבעלמא הוא רבי מאיר, כידוע, וכדפירש רש"י עצמו במקומות הרבה כדלקמיה [ועיין רש"י גיטין (נ"ג ב') ע"ש], ורבי מאיר סובר דכלב מין בבהמה, ולכן רש"י אפקה בלשון איסור "בהמה", ואתי שפיר. [רש"י ז"ל פירש דסתם משנה רבי מאיר בשבת (ד' ב', צ"א א', קל"ד א'), עירובין (ל"ה ב'), פסחים (ס"ג א'), תענית (ו' א', י"ח א'), יבמות (ע"ג א'), כתובות (ע"א א'), גיטין (פ' א'), קידושין (ע"ו ב'), בבא מציעא (מ"ד ב', נ"ג א', פ' ב'), סנהדרין (ל"ד ב'), שבועות (ל"ח א'), עבודה זרה (ט"ל ב'), מנחות (י"א ב'), חולין (ס"ט ב', צ"ו א', קל"ד א'), נדה (מ"ו ב') ע"ש].

אבל כשעיינתי בה אומר אני אחר בקשת הרשות מהגאון הגדול בעל שואל ומשיב ז"ל, דבעניותי איני מבין דברי קדשו ז"ל, דהיכן ראה בדברי רש"י דסבירא ליה דכלב מין בהמה הוא, והלא לא אמר רש"י ז"ל אלא דאין להתיר איסור לאו בהמה טמאה על כך, אף דפשיטא ליה לרש"י דכלב מין חיה, וכן וכאשר כתב להדיא רש"י ז"ל בפירושו לתורה ויקרא דלעיל, וכן כתב רש"י חולין (קכ"א א') וכנ"ל, הרי שרש"י ז"ל סובר כהלכה דכלב מין חיה הוא, ולא ידעתי מדוע הגאון שואל ומשיב ז"ל שם לא הזכיר לדברות רש"י הללו וצ"ע.

וביאורן של דברים כך הוא, דהא דנאסרה "חיה" טמאה כגון כלב וחתול לאכילה, מאיסור "בהמה" טמאה נפקא לן, כמפורש בדברי הרמב"ם ז"ל בספר המצוות (לאוין קע"ב דשמ"ה ע"א הוצאת פרנקל): "נאסרו לנו שאר בהמות וחיה טמאה וחייבין עליהם מלקות מקל וחומר, שאנו אומרים כשהיה חזיר וגמל שבו סימן טהרה אחד לוקין עליו, קל וחומר לשאר בהמה וחיה, שאין להם סימן טהרה שאין לוקים עליו" עיין שם.

והרמב"ם ז"ל הביא כן מדברי הספרא (פרשת שמיני): "אין לי אלא אלו, בהמה חיה טמאים מניין" וכו', וכנ"ל, ומבואר להדיא דחיה טמאה מקל וחומר מגמל וחזיר דהינו בהמה טמאה נפקא, ועיין בספר המצוות מהדורת רבי חיים הלר ז"ל (דקמ"א ע"ב הערה ט') עיין שם.

ובזה אני מבין היטב דברי הרמב"ם ז"ל עצמו במנין הלוקים (הלכות סנהדרין פ"ט ה"ד אות פ"א) שרק כתב האוכל מבשר "בהמה" טמאה לוקה, ומדוע לא כתב בשר בהמה וחיה טמאה, והיינו משום דכל מה שחיה טמאה נאסרה באכילה, לא נאסרה אלא מכח בהמה טמאה, ועיין עוד בדברי הרמב"ם ז"ל בהלכות מאכלות אסורות (פ"ב ה"א וה"ב וה"ג) עש"ה, ועיין היטב חולין (ע' ב' וע"א א') עיין שם.

והשתא דאתנין להכי דברי רש"י ז"ל כאן ביומא מחוורים וברורים כדרכו הטובה, דאכן לעולם כלב מין חיה הוא, וכפי ההלכה, אבל איסור אכילתו מכלל איסור לאו דבהמה נפיק, כך נלע"ד בס"ד.

גם מה שכתב בשואל ומשיב שם שהגאון רבי ישעיה ברלין ז"ל בהגהותיו לרש"י יומא שם ציין לרמב"ם הלכות כלאים ספ"ח, תמה אני על עצמי, שבדקתי בדפוסים שלפנינו, הן דפוס וורשא והן דפוס ווילנא, ולא נזכר כלל שציין לרמב"ם, אלא רק כתוב שם: "עיין ספ"ח דכלאים", אבל לא כתוב רמב"ם ספ"ח, צא וראה.

וגם אי אפשר שכוונתו לרמב"ם הלכות כלאים, הן מסגנון הציין, והן שברמב"ם שם פרק ח' לא נזכר כלל מענינים הללו, והרמב"ם רק בפרק ט' מדבר בכלאי בהמה, אלא בודאי הכוונה למשנה כלאים, וברור דכוונת המציין היתה לעורר על דברי רש"י כאשר עורר השואל ומשיב עצמו, שכלב אינו מין בבהמה אלא כלב מין חיה, ולא ידעתי מדוע הגאון שואל ומשיב לא הרגיש בהא, והתירוץ כאשר כתבתי בס"ד. [ובכלל הגהות הגאון רבי ישעיה ברלין ז"ל הן מוקפות סוגריים, שני חצאי מרובע כנודע, וכאן הגהה זו אינה מוקפת סוגריים, ואם כן לא ממנו יצאה].

ובמסכת בבא בתרא (ח' א'): "דחק רבי יונתן בן עמרם ונכנס, אמר לו רבי פרנסני, אמר לו בני קרית אמר לו לאו שנית אמר לו לאו, אם כן במה אפרנסך, [א"ל] פרנסני ככלב, וכעורב. פרנסיה", ופירש רש"י: "ככלב וכעורב, שחס הקב"ה עליהם שנאמר יודע צדיק דין דלים, לפי שהכלב מזונותיו מועטין לפיכך שוהה אכילתו במעיו שלשת ימים, וגבי עורב כתיב לבני עורב אשר יקראו לפי שהעורב אכזרי על בניו והקב"ה מזמין להן יתושין מתוך צואתם ואוכלין".

ורבותינו בעלי התוספות ז"ל שם כתבו: "ככלב וכעורב, כמו שפירש הקונטרס, והיינו דכתיב נותן לבהמה לחמה לבני עורב וגו', בהמה בגימטריא כלב", ובשואל ומשיב שם עם שעסק בשיטות התוספות ז"ל בענין, לא הזכיר לדברי התוספות כאן, וצ"ע. [ועוד עיין תוספות נזיר (נ' א'), וחולין (ע"ו ב' ד"ה בלוע), ותמורה (ל' א' ד"ה מנא), אבל אינו שייך לגדון דידן].

ובענין הא דאמר תרי הנהו "כלב ועורב", עיין מה שביארנו היטב בס"ד בחיבורי יגדיל תורה ח"א (סימן קט"ז) ע"ש, ויש להוסיף מתוספתא דמסכת שבת (פ"ח) קרא לי עורב נבח בי כלב, עיין בדברינו שם וצרף לכאן.

ועוד בענין כלב אם בהמה או חיה יש להתיישב ולעיין מההיא דחולין (נ"ג א') בסוגיא דאין דרוסה לכלב עש"ה, ועיין בזה בביאור מהר"י קורקוס על הרמב"ם הלכות כלאים (פ"ט ה"ח), ולגאון מהרש"ם ז"ל בספרו דעת תורה יו"ד (סימן נ"ז אות ה'), ובספר פרדס יוסף ח"ג (דקכ"ה ע"א), ואכמ"ל.

ובהיותי בזה מצאתי לרבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה ויקרא (י"א ד') שכתב: "את הגמל וגו', ואת השפן וגו', ואת הארנבת וגו', ואת החזיר וגו', לא התירה התורה בהמה וחיה אלא בשני סימנים אלו, והם פרסותיה סדוקות ומעלת גרה, ומה שלא הזכיר הסוס והחמור כי אין בהם אחד מסימנים אלו, ולכן הוצרך לפרוט ארבעה אלו שיש בכל אחד מהם סימן אחד של טהרה, ואף על פי כן הם טמאים כיון שאין בהם שני הסימנים של הכשר אלא אחד, והתורה לא התירה אלא בשנים. וכשהזכיר הכתוב חזיר אף הכלב בכללו, שהרי הוא כמותו שאינו מעלה גרה אבל פרסותיו סדוקות, וכן הנביא המשילם זה לזה והוא שאמר זובח השה עורף כלב מעלה מנחה דם חזיר" ע"כ.

ומפורש יוצא לנו חידוש מדברי קדשו ז"ל דכלב בכלל חזיר, וכזאת כתב עוד רבינו בחיי שם (ספ"ז ל"ח), וכבר כתב כן הרד"ק ז"ל בפירושו לישעיה (ס"ו ג'), ובספר השרשים (ערך פרס) ע"ש, ולפי הנראה משם חצב ולקח רבינו בחיי ז"ל דבריו אלו ע"ש.

ודע דעם דברי רבינו בחיי ז"ל דכלב בכלל חזיר, נפתחים לנו שערי אורה בדברות חז"ל בתלמודים ובמדרשים, שכורכים כלב עם החזיר, כגון במסכת כלאים (פ"ח מ"ה): "רבי מאיר אומר, כלב מין בהמה, חזיר מין בהמה", ובתלמוד מסכת ברכות (כ"ה א'): "לא יקרא אדם קריאת שמע לא כנגד צואת כלבים ולא כנגד צואת חזירים", ובמסכת שבת (קנ"ה ב'): "נותנין מזונות לפני כלב ואין נותנין מזונות לפני חזיר, ומה הפרש בין זה לזה זה מזונותיו עליך, וזה אין מזונותיו עליך" ועוד שם: "אמר רב פפא לית דעניא מכלבא ולית דעתיר מחזירא", ובמסכת פסחים (ק"א א'): "שלשה אין ממצעין ולא מתמצעין, ואלו הן הכלב והדקל והאשה, ויש אומרים אף החזיר", ובתוספתא מסכת יבמות (פ"ג ה"ג): "שאלו את רבי אליעזר ממזר מהו לירש, אמר להם מהו לחלוץ וכו', אמרו לו מהו לגדל כלבים, אמר להם מהו לגדל חזירים", ודוק היטב.

ובמסכת בבא קמא (י"ט ב'): "כלב שליקק את השמן, וחזיר שאכל חתיכה של בשר משלמין נזק שלם", וכן הוא בירושלמי מסכת בבא קמא (ד"ב ע"א), ועוד במסכת בבא קמא (ע"ט ב'): "אין מגדלין חזירין בכל מקום, ולא יגדל אדם את הכלב, אלא אם כן היה קשור בשלשלת", ועוד שם (פ' א'): "גר שנפלו לו כלבים וחזירים בירושתו", וכן הוא בתוספתא שם בבא קמא (פ"ח ה"ד וה"ה), ועוד שם בבא קמא (פ"ג א'): "תניא רבי אליעזר הגדול אומר המגדל כלבים כמגדל חזירים, למאי נפקא מינה למיקם עליה בארור", ובירושלמי מסכת בבא קמא (ד"ט ע"א): "ביום שני נגח כלבים, ביום שלישי נגח חזירים" ודוק היטב.

ובמדרש תנחומא (פרשת בחקותי ס"ה): "אילו יצא מביתו כלב או חזיר", וכך הגירסה במדרש חופת אליהו ע"ש, ובספר אוצר המדרשים (מדרש אלה אזכרה דף ת"מ): "ויצאה מבית הטבילה פגע בה כלב אחד חזרה וטבלה פעם שנית פגע בה חזיר", ועוד שם באוצר המדרשים (מדרש היכלות רבתי דף ק"א): "והילכתי אותו בבית להקת חזירים וכלבים", ודוק היטב.

גם עיין בחיבורי חוקי רצונך מהדורה בתרא (במילואים בסוף הספר) מה שביארנו על פי דברות רבינו בחיי ז"ל הללו, עיין שם וצרף לכאן. [ובספר בעלי ברית אברם (פרשת ויקרא) כתב עונשי העונות החמורים שעל עון עבודה זרה יבוא בגלגול וכו', ועל עון עריות יבוא בגלגול וכו', ועל עון רציחה יבוא בגלגול או "חזיר" או "כלב" עיין שם, ויש לדקדק מדוע רק גבי רוצח כתב שני מיני גלגולים ולא כן בשאר, אבל לפי רבינו בחיי הנ"ל דכלב בכלל חזיר מובן היטב ודוק].

אלא שלכאורה יש להתיישב בחידוש זה שהכלב בכלל חזיר, מדברי התנאים דמסכת כלאים דלעיל, דתינח אליבא דרבי מאיר דכלב מין בהמה, ניחא דכלב בכלל חזיר, דהוא מין במינו דשניהם מין בהמה, אבל למאן דאמר דכלב מין חיה, איך יהיה בכלל מין חזיר דהוא בהמה, ועיין. [ולתרץ ולומר דמי לא ידעין דחיה בכלל בהמה (כבא קמא י"ב ב' ויש"ג), חושבני דלא יועיל לנו תירוץ זה, כי הא דחיה בכלל בהמה אהני ל"דינים" ולא ל"מציאות", ועיין חולין (ע' ב' וע"א א') עש"ה].

ובאמת מצאתי לרב החזקוני ז"ל בפירושו לתורה דברים (י"ד ו') שכה כתב: "מפרסת פרסה ושוסעת שסע פרסות מעלת גרה, שלשה סימנים הם, אין לה פרסה כגון כלב וחתול אסורה, ואם היא שסועה ואינה מעלת גרה כגון חזיר אסורה", וכו', ומקור דבריו בפירוש רבי יוסף בכור שור על התורה שם. ומבואר דלית ליה האי חידושא דכלב בכלל חזיר, וכן נמי אינו סובר דכלב פרסותיו סדוקות וצ"ע.

ואל תתמה על החפץ שיש מחלוקת במציאות בין הרב החזקוני ז"ל לבין רבינו בחיי ז"ל אם כלב פרסותיו סדוקות, דעיין בחיבורי כנסת יעקב (דף קמ"ב), ובחיבורי הנכחי (סימן י' וסימן פ"ח הערה ט') ודוק היטב.

ומצאתי בקובץ התורני היקר "כרם שלמה" דבאבוב (גליון סיון תשמ"א דף י"ח) שנדפסו שם הערות על הלכות שחיטה מהגאון המובהק רבי חיים דוב גראס ז"ל אב"ד פעטריווא וכה כתב: "שלחן ערוך יו"ד (סימן י"ג סעיף ה') לא הותר מן הנמצא בבהמה אלא מה שיש לו פרסה וכו', עיין מנחת פתים בנמצא דמות כלב, ובקובץ שערי תורה ח"א העיר שהרי הוא הולך על כפיו, ותמה על רבינו בחיי ע"ש, ומצאתי [לרבינו הפרי מגדים] בספרו נוטריקן (קו י') שקדמו בזה עש"ב, ועיין בספר יד יהודה (סימן ע"ט) ודרכי תשובה (שם), ומצאתי ברד"ק ישעיה (ס"ב ב') שכתב שהכלב מפרים פרסה אף על פי שאינו שוסע שסע ע"ש, ותמוה, וכבר העיר בספר נוטריקן שם על מה שכתב הרד"ק בספר השרשים, גם בספר שם עולם (פרשת שמיני) התפלא על רבינו בחיי ז"ל בזה עכ"ל. ומדברי הרב החזקוני ז"ל שהזכרתי לא הביאו, ואני הנלע"ד כתבתי בס"ד.

ג. בענין שרץ ושקץ

תשכ"ח.

ויקרא (י"א כ"ט): "וזה לכם הטמא בשרץ השורץ על הארץ, החולד, והעכבר, והצב למינהו, והאנקה, והכח, והלטאה, והחומט, והתנשמת, אלה טמאים לכם בכל השרץ, כל הנוגע בהם במותם יטמא עד הערב".

וראיתי לגדול האחרונים רבינו בעל "נודע ביהודה" זצ"ל בספרו צל"ח פסחים (מ"ט ב' ד"ה שם שהם שכתב: "ואומר אני כי שקץ הוא לשון ריחוק, שקץ תשקצנו (דברים ז' כ"ו), ואמנם בכל שמונה שרצים המטמאים לא מצינו לשון שקץ כלל, רק לשון שרץ, ובמקום שכולל כל השרצים נקט גם לשון שקץ, כדכתיב וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל" (שם י"א מ"א). [אגב אעורר דבכמה דפוסים נשמט כל הקטע הזה מספר צל"ח, ובודאי בגלל ידיו הרעות של הצנזור].

והנה מה שכתב הצ"ח ז"ל דגבי שמונה שרצים מצינו רק לשון "שרץ" אבל לא מצינו לשון "שקץ" בשמונה שרצים, יש לי להבין שבספר ויקרא (ו' כ"א) כתוב: "ונפש כי תגע בכל טמא בטומאת אדם, או בבהמה טמאה, או בכל שקץ טמא, ואכל מבשר השלמים אשר לה' ונכרתה הנפש ההיא מעמיה".

ולכאורה הרי לנו קרא מפורש לשון "שקץ", והוא קאי על "שמונה שרצים", משום שרק הם טמאים ומטמאים וצ"ע.

ועלה בדעתי לתרץ בדוחק על פי דברי הראב"ע ז"ל (שם פסוק כ') שכתב: "ושקץ טמא מהעוף ומהשרץ" ע"ש, ולפי זה יש לומר דמשום דכולל נמי "עוף" לכן נקטה התורה כאן לשון שקץ אבל גבי שמונה שרצים גרידא רק לשון שרץ שייך ולא לשון שקץ וכאשר כתב רבינו הצ"ח ז"ל.

אבל ראיתי דזה אינו, ולכאורה גוף דברי הראב"ע ז"ל תמוהים, דמלבד הדוחק דלשון שקץ כולל נמי עופות, הרי קיימא לן דעוף טמא, אין לו טומאה כלל, וכמבואר במסכת טהרות (פ"א מ"ג), וברמב"ם ז"ל הלכות אבות הטומאה (פ"ג הי"ד) ע"ש, וצ"ע.

ועיין שו"ת תשב"ץ ח"א (סימן נ"א) מה שכתב על הראב"ע ז"ל, ועיין שו"ת מהרש"ם ז"ל ח"ד (סימן ק"כ), ושו"ת ציון לנפש חיה (סימן ע') ודוק.

ד. בענין חומר איסור מאכלות אסורות

ויקרא (י"א מ"ג): "אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם, כי אני ה' והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני, ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ".

ובמסכת יומא (ט"ל א'): "תנא דבי רבי ישמעאל עבירה מטמאת לכו של אדם, שנאמר ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם, אל תקרי ונטמאתם אלא ונטמטם. תנו רבנן ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה, מלמטה מטמאין אותו מלמעלה, בעולם הזה, מטמאין אותו לעולם הבא. תנו רבנן והתקדשתם והייתם קדשים אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה מלמטה מקדשין אותו מלמעלה בעולם הזה מקדשין אותו לעולם הבא".

ופירש רש"י ז"ל: "מטמטמת אוטמת וסותמת מכל חכמה: ונטמתם חסר אל"ף: מטמאין אותו הרבה, מניחין אותו ליטמא הרבה, והכי קאמר קרא אל תטמאו בהן, ואם תטמאו סוף ונטמתם: והתקדשתם, מעט והייתם קדושים הרבה, הבא ליטהר מסייעין אותו".

והנה כתוב ונטמתם במ חסר אל"ף, ונראה לי לבאר בס"ד ידוע כי אל"ף רומז לחכמה, וככתוב אאלפך חכמה (איוב ל"ג ל"ג) ועיין בשער הפסוקים שם, וזו לשון רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל (דרשה לחתונה): "ופתח באשרי, כי האל"ף היא החכמה, כדכתיב ואאלפך חכמה", וכן כתב רבינו הגדול הגר"א ז"ל בפירושו לספרא דצניעותא (פרק א'): "אל"ף היא חכמה, כמו שכתוב ואאלפך חכמה וכמו שאמרו (שבת ק"ד א') אלף בינה, רוצה לומר חכמה הוא הלימוד, ואחר כך הבן דבר מתוך דבר שהוא בינה" וע"ש, ועיין בספר כלי יקר (ר"פ ויקרא) ואכמ"ל.

ובאן על ידי אכילת איסור, מסתלק ממנו האל"ף, דהיינו החכמה, ונסתם ונאטם לבו מכל חכמה, וכאשר לימדנו גם איש האלהים הרמח"ל ז"ל בספר תורה דיליה מסילת ישרים (פרק י"א): "המאכלות האסורות מכניסים טומאה בלבו ובנפשו של אדם, עד שקדושתו של המקום ב"ה מסתלקת ומתרחקת ממנו והוא מה שאמרו ונטמאתם במ, אל תיקרי ונטמאתם, אלא ונטמתם, שהעבירה מטמטמת לבו של אדם, כי מסלקת ממנו הדיעה האמיתית ורוח השכל שהקב"ה נותן לחסידים, כמו שאמר הכתוב כי ה' יתן חכמה, והנה הוא נשאר בהמיי וחומרי משוקע בגסות העולם הזה. והמאכלות האסורות יתירות בזה על כל האיסורין, כיוון שהם נכנסים בגופו של האדם ממש ונעשים בשר מבשרו" עכ"ל, וכן האריכו בסגנון זה בספר עקדת יצחק (פרשת שמיני), ובפירוש מהר"י אברבנאל ז"ל ויקרא שם, ובספר כלי יקר שם.

והיינו טעמא דאפקיה רחמנא בלישנא ולא תטמאו בהם ונטמתם במ, חסר אל"ף, כי בעון מאכלות אסורות מסתלקת ממנו החכמה ודעת וכו"ל רח"ל.

ובספר משלי (כ"א כ"ג) אמר שלמה המלך ע"ה: "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו", ופירושו רבותינו ז"ל ששלמה המלך ע"ה בא ללמדנו שישמור האדם עצמו משני ענינים ואמר שומר פיו מאכילת איסור, ולשונו מדיבור אסור אזי שומר מצרת נפשו, וככתוב באגרת מעולפת ספירים מרבינו הגר"א ז"ל עיין שם. [ועיין בדברי הרמב"ם הלכות דעות (פ"ד ה"כ) עיין שם היטב].

ובכתב בספר בינה לעיתים ח"ב (דרוש ב' ד"ה ונחתום): "כי שתים רעות גדולות ונמרצות נמצאות באברי הפה, נמשכות משתי תנועות הפכיות ונגדיות זו לזו, אחת בהכנסה ואחת בהוצאה. רמזם שלמה המלך ע"ה באמרו שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו (משלי כ"א כ"ג), כי צרת הפה היא ממה שהאדם מכניס לתוך פיו אכילה ושתייה, אשר לא כדת האלהית והטבעית, וצרות הלשון היא מה שמוציא לחוץ בדיבור אסור ובלתי נאות, ומי ששומר עצמו מאלה שני הדברים, כבר הוא שומר נפשו מצרות צרורות, כי ניצל מפח יוקשים רבים בהם נלכדים בני האדם", ועיין בספר מנורת המאור (סימן שט"ז) עיין שם היטב.

ורז"ל דרשו מצרת נפשו מצרעת נפשו, כאומרם במדרש תנחומא (פרשת מצורע ס"ב): "רוח הקדש צוחה, שומר פיו ולשונו שומר מצרת נפשו, אל תקרי מצרת אלא מצרעת נפשו" עיין שם, ולהאמור יש לפרש כי על ידי אכילת מאכלות אסורות באים לידי צרעת ונגעים כנודע, וכתב רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בביאורו לתורה ויקרא (י"א י"ג): "ראיתי בקצת ספר הרפואות שחלב החזיר אם ינק היונק ממנו יהיה אותו נער מצורע, וזה לאות כי בכלם [המאכלות האסורות] סגולות רעות מאד", וכזאת כתב הרמב"ן ז"ל גם במאמר "תורת ה' תמימה" (דף קס"ו), וכן הוא שם בביאור לתורה מרבינו בחיי ז"ל.

ומקור נפתח לדברי הרמב"ן ז"ל תמצא להדיא בכתובות (ס"א א') ע"ש, ועיין קידושין (מ"ט ב') עשרה קבין נגעים ירדו לעולם ותשעה נטלו חזירים, ולא ידעתי מדוע לא רמזו לשם, ועיין בפירוש הרב אברבנאל ז"ל שם (ד"ג ע"א) מה שטען נגד פירוש זה, והשוה גם לדברי בעל עקידת יצחק, אך מה שכתב הרב אברבנאל ז"ל שם: "ויש מן העשבים והצמחים המזיקים מאוד, וממיתים בארסיותם, והתורה לא אסרה אכילתם" וכו'. ולא ידעתי מדוע לא יספיק לאו ד"לא תרצח", שדרשו בו בפסיקתא "לא תתרצח", דהיינו שיש איסור לאדם להמית עצמו, לאסור אכילת הדברים הממיתים, ומדוע צריך לאו מיוחד להא, ועיין, ונתבאר במקומו בס"ד.

ובן על ידי דיבור איסור באים צרעת ונגעים, וכמפורסם וכעובדא דמרים הנביאה ע"ה, וכאומרם להדיא בערכין (ט"ו ב' וט"ז א') ודוק היטב.

ובזה אני מבין שסוף פרשת שמיני עוסקת בשמירה מאכילת איסור, וראש פרשת תזריע הסמוכה לה, עוסקת בענין הצרעת והמצורע, והיינו כנ"ל, שומר פיו מאכילת איסור ושומר פיו מדיבור אסור שומר מצרת נפשו ודוק. [ועיין דבר יקר בחיבורי הנכחי (סימן ק"א אות א') וצרף לכאן].

ובס"ד מצאתי לרבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שם ויקרא (י"א מ"ג) שכה כתב: "ולא תטמאו בהם ונטמאתם בס, ונטמאתם המלה חסרה אל"ף שהוא לשון טמטום, והטעם שהלב מטמטם באכילת הדברים האסורים ואין רוח הקדש שורה בו.

ויתכן שנאמר כי מפני שאות אל"ף הוא מורה על היחוד והקדמות, ועל כן יחסר האל"ף מהמלה, לפי שהשכינה מסתלקת ממקום הטומאה והחטא, וכענין שכתוב כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך וגו' ולא יראה כן ערות דבר ושב מאחריך, וזהו חסרון האל"ף במלת מחטו לי.

והטעם הזה בעצמו נוכל לומר במה שנקרא קדוש בלשוננו מי שהוא מיוחד ונבדל בעבודת הש"י, והמיוחד למעשה הזנות יקרא קדש בחסרון וא"ו, כי הוא"ו היא מאותיות השם הקדוש ולכן נחסרה הוא"ו משמו כי אין קדושה במקום הטומאה. ומזה תוכל להבין כח לשוננו הקדוש, כי במעט שנוי לשון שיש בין תיבה לתיבה תלויים כמה הרי הרים". עכ"ל. והשוה עם האמור לעיל ודוק היטב.

ומצאתי חידוש נפלא שכתב רבינו אלעזר מגרמייזא בעל הרוקח ז"ל בפירושו לאיכה (א' א') דף ז': "כל תיבה שנקודה בקמץ מכובדת יותר מתיבת פתח, רבתי עם, עם בקמץ, כי עם שלה מכובד מכל עם", ראה נא ראה שלא רק שינוי מעט בתיבות תורתנו הקדושה תלויים בה הרי הרים כנ"ל, אלא אף מעט שינוי בניקוד בין קמץ לפתח, כמה הרי הרים תלויים בו, ועיין בחיבורי הנכחי לקמן (ס"ס קל"ד) ודוק היטב.

ה. בענין זהירות במאכלות אסורות מצילה מהגויים

ויקרא (י"א מ"ד): "והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ".

ורבינו הקדוש רבי חיים ׳ן עטר ז"ל בספר אור החיים שם כה כתב: "ולא תטמאו, פירוש מלבד דברים שאתה מעלה על דעתך לשמור עצמך מהם עוד אני מבטיחך שלא יאונה לך כל מין הרע, והוא אומרו בכל השרץ הרומש וגו', עוד ירמוז שבאמצעות שמירת מצוה זו לא ישלטו אומות העולם בעם בני ישראל" עכ"ל.

והתעוררתי בס"ד לדעת מה מקור הדברים שהזהירות ממאכלות אסורות תועיל לבני ישראל שלא ישלטו בהם אומות העולם, כי רבינו האור החיים ז"ל סתם ולא פירש.

ובס"ד עלה בדעתי שהוא מקרא מלא שם בספר ויקרא (כ' כ"ג): "אני ה' אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים, והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה, ובין העוף הטמא לטהור, ולא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמוש האדמה אשר הבדלתי לכם לטמא, והייתם לי קדושים כי קדוש אני ה' ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי".

ואמרו ז"ל בספרא שם (פ"ט הי"ב): "ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, אם מובדלים אתם מן העמים הרי אתם לשמי, ואם לאו הרי אתם של נבוכדנצר מלך בבל וחבריו", והובא בפירוש רש"י ז"ל לתורה שם. [נעיין מה שביארנו בזה דברים נפלאים בס"ד בחיבורי זכות יצחק ח"א (סימן ה') ובמהדורה בתרא כת"י באנו בכפלים לתושיה בס"ד, השי"ת יעזורני להוציא לאור כל חידו"ת בקרוב אכ"י"].

הרי מפורש באר היטב שאם ישראל נזהרים בהבדלה מהמינים הטמאים ואינם משקצים נפשם בבהמה ובעוף, אזי הם להשי"ת ואם לא הרי אתם של נבוכדנצר וחבריו, והן הם ממש דברי רבינו הקדוש רבי חיים ׳ן עטר ז"ל ודוק היטב.

ודע כי אני כתבתי לפי שני ספרי אור החיים שתחת ידי הראשון חומש "רב פנינים", (הוצאת "ליון אפשטיין" ירושלם תשכ"א), והשני פירוש אור החיים (הוצאת "אריה" ירושלים, חש"ד), אבל אחר כך ראיתי בהוצאות אחרות של ספר אור החיים, וראיתי שהמהדורות שתחת ידי נלקו בחסר, על ידי ידי הרעות של הצנזור, והשמיטו סיום דברי אור החיים, ובשאר מהדורות כך הלשון: "עוד ירמוז שבאמצעות שמירת מצוה זו לא ישלטו אומות העולם בעם בני ישראל, אומות העולם יקראו שרצים ושקצים הרומשים על הארץ" עכ"ל.

ולפי זה כבר רבינו אור החיים ז"ל עצמו גילה מקור דבריו, והוא בחינת מידה כנגד מידה, אם ישראל נזהרים משקצים ורמשים, אזי הם ניצלים מאוה"ע הנקראים שקצים ורמשים ודוק.

אמנם לא ידעתי מדוע רבינו הקדוש ז"ל לא הביא מה שהבאתי בעניויותי ממקרא מלא ומדרש חז"ל, ולכאורה משם טפי מוכח כדבריו ז"ל, ועיין.

מערכות

לשון הרע

בענין סיפור לשון הרע על מין וכופר

וכו', ואם כן לא מיקרי עושה מעשה עמך, ואין נוהג בו איסור לשון הרע ורכילות כמפורסם עיין בספר חפץ חיים (כלל ז' ס"ה), וסוף הלכות רכילות ועוד, וצ"ע.

וחשבתי לומר בס"ד, דאין הכי נמי, עשו היה מומר ומין, אבל לא נודע ולא נתפרסם הדבר, כיון שהיה עשו פושט טלפי טהרה וכשרות כמידתו, וכדפירש רש"י בראשית (כ"ו ל"ד), וכל כי האי אין לדבר עליו לשון הרע, וכמו שכתב רבינו הגדול ז"ל בספר חפץ חיים הלכות לשון הרע (כלל ח' ס"ה וס"ו): "איסור לשון הרע הוא דוקא על איש שעל פי דין תורה הוא עדין בכלל "עמיתך", דהינו עם שאתך בתורה ובמצות, אבל אותן האנשים, שמכירם שיש בהם אפיקורסות, מצוה לגנותם ולבוזתם, בין בפניהם ובין שלא בפניהם, בכל מה שהוא רואה עליהם, או ששומע עליהם, דכתיב "לא תונו איש את עמיתו", ו"לא תלך רכיל בעמיתך", והם אינם בכלל זה, שאינם עושים מעשה עמך, וכו', ודוקא אם שמע מהם בעצמו דברי אפיקורסות, אבל אם אחרים אמרו לו, אסור לסמך על זה לגנותם, בין בפניהם ובין שלא בפניהם, וכו', וכל זה דוקא בשמיעה בעלמא, אבל אם מוחזקין בעיר לאפיקורסים, דינו כאילו מכירם בעצמו", ועיין שם (סעיף י"ג), ושם (כלל ג' באר מים חיים אות א' ד"ה מכל הני) כתב: "באיש שהוא מפורסם לאיש בליעל שמותר לגנות מעשיו לעין כל כדי להתרחק משכונתו ושלא ללמוד ממעשיו הרעים, וכדאיתא בפסחים (ק"ב ב') במעשה דרבי

בראשית (כ"ז מ"ב): "ויגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדל, ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן, ותאמר אליו הנה עשו אחיך מתנחם לך להרגך וגו', ותאמר רבקה אל יצחק קצתי בחיי מפני בנות חת, אם לקח יעקב אשה מבנות חת כאלה מבנות הארץ, למה לי חיים".

ובמדרש בראשית רבה (פס"ז ס"ט): "ויגד לרבקה מי הגיד לה, רבי חגי בשם רבי יצחק אמהות נביאות היו, ורבקה היתה מן האמהות", ובמדרש שכל טוב שם: "ויגד לרבקה. על ידי מלאך, דאמר רבי חגי אמנו רבקה נביאה היתה".

ופירש רש"י ז"ל: "ויגד לרבקה, ברוח הקודש הוגד לה מה שעשו מהרהר בלבבו", וכן הוא במדרש תהלים (פרק ק"ה ס"ד), ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם ועוד. נתיבות "ויגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדול", עולים בגימטריא "מלמד דהגידו נבואה לרבקה מה עשו מהרהר בלבבו" ודוק].

וכתב רבינו חיים ק' עטר ז"ל בספר אור החיים הקדוש שם: "קצתי בחיי וגו', לא רצתה רבקה לגלות הדבר ליצחק, משום איסור רכילות, ואמרה סיבה אחרת, אבל מה שגילתה ליעקב אדרבה קיימה מצות לא תעמוד על דם רעך".

ונשאלתי שהרי בקידושין (י"ט ב') אמרו עשו ישראל מומר הוי ע"ש, ובבבא בתרא (ט"ז ב') אמרו חמש עבירות עבר עשו באותו יום כפר בעיקר, וכפר בתחיית המתים

עליו סדרי בראשית, כדאמר גבי נח שאינו מונה שנת המבול בשנותיו" עכ"ל.

ואם כן תירוצי זה שאכן עשו מין ואפיקרוס היה, אלא שלא נתפרסם ונודע הדבר לבריות, ולכן היה אסור לספר עליו לשון הרע, וכדכתב האור החיים הקדוש כנ"ל, אינו עולה יפה עם הירושלמי שהביא הריב"א ז"ל, שאמר שלאחר פטירת אברהם כבר מרד עשו בפרהסיא, אבל יש מקום לתירוצי עם שיטת המדרש שהביא הריב"א ז"ל, שחולק על הירושלמי ודוק.

ומבני חכם ונבון רבי עמנואל שליט"א שמעתי, שיש לומר שמנין לרבקה לדעת שעשו מומר היה ושעבר חמישה עבירות וכו', ומה שנודע לה שעשו חושב בלבו להרוג את יעקב זה נודע לה ברוח הקודש כדפירש רש"י, אבל שאר דברים מנא לה לדעת, וכמו שיצחק אבינו לא ידע זאת עם שהיה נביא עיין רש"י מגילה (י"ד א') ממדרש סדר עולם ע"ש, שכבר נודע שאין הנביא יודע אלא מה שהקב"ה מודיעו, וכמו שאמר אלישע בספר מלכים ב' (ד' כ"ז) וה' העלים ממני, וזו לשון הראב"ע ז"ל בראשית (ל"ב ט'): "הנה יוסף כאשר נמכר היה יעקב חי, והוא לא ידע, כי אין הנביא יודע הנסתרות, אם לא יגלה לו השי"ת, ואלישע אמר וה' העלים ממני", ונתבאר ענין זה במקומו בס"ד.

שצויה לבניו אל תדורו בשכנציב משום דליצניי ניהו ומשכי בליצנותא, ועוד עיין שם (כלל ד' ס"ה), ושם הלכות רכילות (סוף כלל ט') ועוד.

ומצאתי בפירוש הריב"א ז"ל על התורה בראשית (כ"ה כ"ז) שכתב: "ויגדלו הנערים ויהי עשו איש יודע ציד וגו'. פירש רש"י כיון שנעשו בני י"ג שנה, זה פירש למדרשו וכו', הקשה רבינו תם משמע מכאן שיצא עשו לתרבות רעה שתי שנים קודם שמת אברהם אבינו, שהרי כשמת אברהם עשו בן חמש עשרה שנה, כי אברהם חיה קצ"ה שנה, והוא היה בן מאה כשנולד יצחק, ויצחק היה בן ששים כשנולד עשו, הרי לך כשנולד עשו אברהם היה בן ק"ס שנה, ואם כן קשיא שהרי לעיל פירש רש"י עצמו גבי יוזד יעקב נזיד שאותו יום מת אברהם שלא יראה עשו בן בנו יוצא לתרבות רעה, משמע שלא יצא לתרבות רעה בימי אברהם.

והך קושיא בירושלמי פריך לה, ומשני שנתים עבר עברה במטמוניות פירוש בצינעא, ולאחר פטירתו של אברהם מרד בפרהסיא.

ורבי"א מצא מדרש שנטמן יצחק בגן עדן שתי שנים, כדי להתרפאות מהחתוך שהתחיל אביו לשחטו, ואם כן היה יצחק בן ס"ב שנה כשנולד עשו, והא דכתיב ויצחק בן ששים שנה בלדת וגו', יש לומר דלא חשיב אותם שתי שנים שהיה בגן עדן, לפי שנשנתו

לשון הרע

בענין לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך

ללאו שלא יעמוד האדם על דם רעו, וכתב רבינו החזקוני ז"ל בפירושו שם: "לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך, אילו נאמר ולא תעמוד בויו", הייתי אומר שתי מצוות הן,

ויקרא (י"ט ט"ז): "לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך אני ה'".

ומבואר כי התורה סמכה ענין לאו דלשון הרע

היו, ועל ידי שלא היו בהם דלטורין, היו יוצאין למלחמה ונוצחין, ולא נהרג אחד מהם", והובא בביאור רבינו בחיי ז"ל לתורה (שמות ב' י"ד), ועיין מה שביאר בזה הגאון רבינו מאיר שמחה הכהן ז"ל בספרו המופלא משך חכמה שמות (י"ד כ"ט) ע"ש, ועיין בחיבורי תורת יעקב (סימן ר"ז) וצ"ח. וצ"ח.

ובך הם דברות קדשו הנוראים של רבינו הגדול בעל חפץ חיים זצ"ל בספרו שמירת הלשון ח"ב (פרק ד'): "העון המר של לשון הרע, הוא מעורר את המקטרג הגדול על כלל ישראל, וזה גורם מיתה וחרבא וקטלא בעלמא, וכלשון ספר הזהר הקדוש ח"ב (דרס"ד ע"ב) אית רוחא חדא דקימא על כל אנון מארי דלישנא בישא, דכד מתערי בני נשא בלישנא בישא, או ההוא בר נש דמתערי בלישנא בישא, כדין אתער ההוא רוחא בישא מסאבא דלעילא, ואיהו שארי על ההוא אתערותא דלישנא בישא, דשאריו בה בני נשא, ואיהו עאל לעילא וגרים בההוא אתערו דלישנא בישא מותא וחרבא וקטלא בעלמא וכו'.

ומצינו בתורה שאם אחד גזל מחבירו תיקונו ששייב הגזלה לבעליו, ואם ציערו וביישו תיקונו שיפייסנו וימחול לו. אכן מי שמרגיל עצמו בזה החטא, בודאי נתעורר על ידו המקטרג הגדול לקטרג על העולם ומי יודע כמה בני אדם ירדו מנכסיהם על ידו, וכמה מתו על ידו, ואף שבדיני אדם לא נוכל להענישו על זה, אבל בדיני שמים חייב אפילו על גרמא כדאיתא בבבא קמא (נ"ה א' וק"ט א') עש"ה, בוודאי לא ינקה מזה. ועל כן השומר נפשו, ישמור את עצמו מזה מאד מאד "על"ק.

תענית (ד' ב'): "אמר רבי שמעון בן פזי אין הגשמים נעצין אלא בשביל מספרי לשון הרע שנאמר רוח צפון תחולל גשם ופנים

עכשיו שכתוב לא תעמוד, בלא ו' על כרחינו שניהם מצוה אחת הן וכו', לא תלך רכיל, אבל אם שמעת עצה על חברך להרגו - לא תעמוד על דמו אלא הודע לו העצה".

ובזאת הובא בפירוש ריב"א ז"ל, שבספר רבותינו בעלי התוספות על התורה שם: "יש מפרשים לא תלך רכיל בעמך, אף על פי שהזהרתיך על לשון הרע לא תעמוד על דם רעך, שאם אמר לך אדם אחר שיהרגנו, לא תעמוד עד שתודיע לו". ורבינו הגדול רבי חיים ׳ן עטר ז"ל בספרו אור החיים הקדוש ויקרא (שם) זכה לכוין לדברי רבותינו הראשונים ע"ש, ובחיבורי מנוחת שלום ח"ב (סימן פ"ג) כתבנו לבאר הדברים בס"ד.

ועוד נראה לפרש הסמיכות, עם הנודע כי עון לשון הרע גורם שפיכות דמים, הן לפרט והן לכלל, לפרט שהרי אמרו ערכין (ט"ו ב'): "במערבא אמרי לישנא תליתאי קטיל תליתאי, הורג לאומרו ולמקבלו ולאומרין עליו", ועיין בזה בחיבורי הדר יעקב ח"א (סימן כ"ה) וצ"ח. לכאן.

ובן לשון הרע גורם שפיכות דמים לכלל, בהפסד וכשלון במלחמה, כדברות חז"ל במדרש תהלים (פ"ז ס"ז): "רבי יוסי ורבי יהושע בן לוי אמרו תינוקות שהיו בימי שאול ושמואל עד שלא הביאו שתי שערות, היו דורשין את התורה מ"ט פנים טהור, ומ"ט פנים טמא, והיה דוד מתפלל עליהם שנאמר ואתה ה' תשמרם נטר אורייתא בליבהון, תצרנו מן הדור זו לעולם מן דרא דהוא חייב כלייה, ואחר כל השבח הזה היו הולכין למלחמה ונופלין, על שהיו בהן דלטורין, אמר דוד רבונו של עולם מה שכינתך עושה בארץ בין המלשינים, סלק שכינתך מביניהון, רומה על השמים אלהים, אבל דורו של אחאב כולם עובדי עבודה זרה

אחר שראינו כל זאת, שעון לשון הרע מביא לעולם מות, וחרב, ועצירת גשמים וכו', תמה אני על עצמי, כי ראיתי שרש"י ז"ל במסכת ערכין (ט"ז א') כתב: "הא דתני בגדי כהונה מכפרין - לאו עליה ידידה, אלא על האחרים שנענשין על ידו, דבשפיכות דמים כתיב כי הדם הוא יחניף וגו', ובגילוי עריות כתיב ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה, אבל לשון הרע לא אשכחן דמיענשי ביה אחריני" עכ"ל. ועיין תוספות שם.

ולפי כל האמור יש להבין מה נתכוין רש"י ז"ל באומרו: "לשון הרע לא אשכחן דמיענשי ביה אחריני", והא מצינו דנענשים ונענשים, וכמו שנתבאר באריכות, וצ"ב.

ולומר שכוונת רש"י ז"ל דאין הכי נמי אחרים נענשים על לשון הרע, מכל מקום לא מצינו כן להדיא במקראות התורה, הוא דוחק, ולא תתורץ היטב שאלתו שלו שם, וצ"ב.

לשון הרע

בענין חומר איסור מקבל לשון הרע מהאומר

ומבואר באר היטב דחמור וגדול איסורו של מקבל לשון הרע, יותר מהאומר לשון הרע.

ומקור הדברים נראה לי בס"ד בספר אוצר מדרשים, מדרש חופת אליהו (דף קע"ב): "אבק לשון הרע דכתיב ויבא יוסף את דבתם רעה. מיכן אמרו שני צדיקים לקו זה מזה יעקב ויוסף, יוסף שסיפר לשון הרע גרם בית האסורים לעצמו שתים עשרה שנה, ויעקב שקבלה נסתלקה ממנו שכינה עשרים ושנים

נזעמים לשון סתר", ומצאתי לגאון שאגת אריה ז"ל בספרו גבורת ארי יומא (נ"ג ב') שכתב דבר נכון: "צריך טעם מפני מה הכהן גדול התפלל [בהיכל ביום הכיפורים] על גשמים יותר מכל דבר, ונראה לי משום דאמרינן שאין הגשמים נעצרים אלא בשביל מספרי לשון הרע, ואמרינן לעיל (יומא מ"ד א') על מה הקטורת מכפרת - על לשון הרע, והשתא לבתר הקטרת קטורת שכיפר על עון לשון הרע שמעצרת גשמים, מתפלל על הגשמים" ודוק.

ומבואר באר היטב גודל הנזק והחרבן הבא לאחרים על ידי דיבור לשון הרע שמדבר האדם, דבעטיו של נח"ש הוא דיבור הלשון הרע, בא לעולם חרב ומות ונפילה במלחמה, ועצירת גשמים, וכו' רח"ל ורח"ל כנ"ל.

והיינו דסמך קרא לאו דלשון הרע לא תלך רכיל ללא תעמוד על דם רעך, ללמדנו דרכילות ולשון הרע, מביאה לידי דם רעו, ויזהר שלא יגרום ויביא זאת, דוק והרחב.

ויקרא (י"ט ט"ז): "לא תלך רכיל בעמך לא תעמד על דם רעך אני ה'".

כתב הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול (הלכות דעות פ"ז ה"ג): "אמרו חכמים שלש עבירות נפרעין מן האדם בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא עבודה זרה, וגילוי עריות, ושפיכות דמים ולשון הרע כנגד כולם, וכו', ועוד אמרו חכמים שלשה לשון הרע הורגת האומרו והמקבלו וזה שאומר עליו והמקבלו יותר מן האומרו".

לפניו דברי המספר ויהיה אהנו מעשיו, יהיה יותר גרוע להמקבל גם כן, שעל ידו בא חבירו לאיסור גדול כזה, ועוד עיין שם בחפץ חיים (הלכות רכילות כלל ו' סעיף ז') ודוק היטב.

וראיתי לגאון רבי משה חאגיז ז"ל בספרו היקר משנת חכמים (סימן מ"ה) שכה כתב: "ובכלל הסרת נזק האזן צריך להיות מסיר אצלו משמוע לשון הרע, פוק חזי במסכת פסחים (פ"ז ב'): "אמר רבי יוחנן מפני מה זכה ירבעם בן יואש מלך ישראל להמנות עם מלכי יהודה, מפני שלא קבל לשון הרע על עמוס, ודוד מלך ישראל שקבל לשון הרע נענש כאומרם במסכת שבת (נ"ו ב'), ואם כן כל שכן לאומר לשון הרע דתנן בערכין (ט"ו א') האומר בפיו חמור מן העושה מעשה שכן מצנינו שלא נתחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע" עכ"ל.

ולבאורה תמוה, דמה הוא זה שכתב ועשה כל שכן מהשומע למדבר, והרי נתבאר דהשומע המקבל חמור מהאומר, וכדכתב הרמב"ם ז"ל להדיא, וכדאסברה ניהלן רבינו החפץ חיים ז"ל, רצ"ב.

לשון הרע

אמרה אוי לנשותיהן של אלו אם הם נזקקים לנבואה, שיהיו פורשין מנשותיהן כדרך שפירש בעלי ממני, ומשם ידעה מרים והגידה לאהרן, ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו כך נענשה, קל וחומר למספר בגנותו של חבירו."

ובספר ילקוט שמעוני במדבר שם (רמז תשל"ז): "על אודות האשה, מגין היתה מרים יודעת שפרש משה מפריה ורביה, אלא שראתה את צפורה שאינה מתקשטת בתכשיטי נשים, אמרה לה מה לך שאין את מתקשטת, אמרה

שנה, הא למדת שכל המספר לשון הרע לוקה פעם אחת, והמקבלו לוקה שנים, וגורם לעצמו גיהנם".

ובתב רבינו הגדול ז"ל בספר חפץ חיים (כלל ו' סס"א): "אמרו חז"ל, שכל המקבל לשון הרע, ראוי להשליכו לכלבים, שנאמר "לא תשא שמע שוא" וסמך לה "לכלב תשליכון אותו". עוד אמרו, שגדול ענש המקבלו יותר מן האומר" ע"ש.

וטעמא דמילתא נראה פשוט דלא עכבא גנב אלא חורא גנב (עיין ערכין ל' א' ורש"י), כי בלא שיש מי שישמע הלשון הרע, המדבר לא היה מדבר לשון הרע.

ובן ראיתי בספר חפץ חיים (כלל ז' סעיף ז') שכתב: "למקבל גם כן אסור להחליט בליבו את חברו לגנות עבור זה וכנ"ל, ומלבד איסור הקבלה עובר על לאו ד"לפני עור לא תתן מכשול" עם עוד כמה עשין ולאין כנ"ל בפתיחה, כיון שהמספר בודאי עובר על איסור לשון הרע, והוא בשמיעתו הביאו לאיסור זה, דאילו לא היה רוצה לשמוע מאיתו, לא היה חבירו בא לכלל איסור, וכל שיתקבל יותר

במדבר (י"ב א'): "ותדבר מרים ואהרן במשה על אדות האשה הכשית אשר לקח כי אשה כשית לקח, ויאמרו הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר וישמע ה'".

ופירש רש"י ז"ל: "ותדבר מרים ואהרן, היא פתחה בדיבור תחילה לפיכך הקדימה הכתוב תחילה, ומגין היתה יודעת מרים שפירש משה מן האשה, רבי נתן אומר מרים היתה בצד צפורה בשעה שנאמר למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה, כיון ששמעה צפורה

שמעון אומר אף צפורה פתחה בדברים ואמרה למרים, ומרים אמרה לאהרן, ואהרן הוסיף על דבריהם, ונשאו ונתנו בדברים, ומה היו הדברים אמרו כיון שנתמנו הזקנים הדליקו כל ישראל נרות ועשו שמחה בשביל שעלו שבעים זקנים לשררה, וכיון שראת מרים הנרות אמרה אשרי אלו ואשרי נשותיהן, אמרה לה צפורה אל תאמרי אשרי נשותיהן אלא אוי לנשותיהן שמיום שדבר הקב"ה עם משה אחיך לא נזדקק לי, מיד הלכה מרים אצל אהרן והיו נושאים ונותנים בדבר שנאמר ותדבר מרים ואהרן במשה על אדות האשה על עסקי פרישתו מן האשה. והובא במדרש הגדול שם.

ועוד ראיתי כן במסכת אבות דרבי נתן (ר"פ ט'): "רבי שמעון אומר על מספרי לשון הרע נגעים באים עליו, שכן מצינו באהרן ומרים שספרו לשון הרע במשה ובא עליהם את הפורענות שנאמר ותדבר מרים ואהרן במשה [למה הקדים הכתוב מרים לאהרן, מלמד שהלכה צפורה ושחה לה למרים, הלכה מרים ושחה לו לאהרן, עמדו שניהם ודברו בצדיק ההוא, מתוך שעמדו שניהם ודברו בצדיק, בא עליהם את הפורענות שנאמר ויחר אף ה' במ וילך, מה תלמוד לומר וילך, מלמד שנסתלק מאהרן, ודבק במרים, מפני שלא היה אהרן עסקן בדברים, אבל מרים שהיתה עוסקת בדברים נענשה יותר", ורבי שמעון כאן אזיל לטעמיה בספרי זוטא שגם צפורה דברה לשון הרע כנ"ל.

ולפי האמור תינה לתנא קמא דמרים פתחה בדברים ואמרה זאת לאהרן, לכך היא לקתה בצרעת, אלא לסברת רבי שמעון שאף צפורה פתחה בדברים, ואמרה למרים, ומרים אמרה לאהרן, ואהרן הוסיף על דבריהם כנ"ל, בזה בטל תירוצי שצפורה לעצמה אמרה, ועם

לה אין אחיך מקפיד בדבר, לכך ידעה מרים ואמרה לאחיה ושניהם דברו בו. רבי נתן אמר מרים היתה בצד צפורה בשעה שנאמר וירץ הנער, כיון ששמעה צפורה אמרה אוי לנשותיהם של אלו בכך, ידעה מרים ואמרה לאחיה, ושניהם דברו בו. והרי דברים קל וחומר ומה מרים שלא נתכוונה לדבר באחיה לגנאי, אלא לשבח, ולא למעט מפריה ורביה אלא לרבות, ובאחיה הקטן ממנה, ובינה לבין עצמה שנאמר וישמע ה', כך נענשה, המתכוון לדבר בחברו לגנאי ולא לשבח, ולמעט מפריה ורביה ולא לרבות, ובמי שגדול ממנו, ולפני אחרים על אחת כמה וכמה".

ובס"ד בלומדי הדברים נתעוררתי, דלכאורה אם מרים שמעה זאת מצפורה, אזי גם צפורה היתה צריכה ללקות בצרעת, ומדוע רק מרים לקתה, וכן אהרן לקה עיין שבת (צ"ז א'), ועיין בחיבורי הדר יעקב ח"א (סימן כ"ו) וצרף לכאן.

ואמרתי דיתכן שצפורה עם נפשה דברה, והתאוננה לעצמה בקול, על כך שמשה רבינו פרש, ואמרה אוי לנשותיהן של אלו בכך כלשון המדרש המובא בילקוט שמעוני כנ"ל, וכל זה היה בינה לבין עצמה, אלא שמרים שהיתה בצד צפורה כנ"ל, שמעה זאת ידעה והבינה, והלכה ואמרה לאחיה אהרן, ולכך לצפורה לא נחשב כמדברת לשון הרע אלא רק למרים ודוק.

ועיינתי בספרי זוטא במדבר שם, וראיתי שכן דרשו חז"ל: "ותדבר מרים ואהרן במשה, קשה היא לשון הרע שלא נצטרעה מרים אלא על לשון הרע, שנאמר ותדבר מרים ואהרן, מרים פתחה הדברים ואמרה לאהרן, והוסיף אהרן על דבריה ונשאו ונתנו בדבר. רבי

שאינן בסיפור דבריה לשון הרע, כיון שהיא מתכוונת לתועלת, ובנדרון ידיה נתקיימו כל הכללים האמורים בספר חפץ חיים (כלל י" ס"ג וס"ד), ובפרט לפי הכתוב בהגדה שם: "ואפשר דהוא הדין אם כונתו בספורו להפג את דאגתו מלבו, הוי כמכוין לתועלת על להבא", שמותר לספר ע"ש, ועיין.

נפשה התאוננה, ואם כן תחזור השאלה למקומה, שגם צפורה היתה צריכה ללקות בצרעת וצ"ע.

ואולי יש לומר שכשם שמרים ואהרן לא ידעו שמשא רבינו שפרש הוא על פי הדיבור, כך גם צפורה לא ידעה, ולכן צפורה חשבה

לשון הרע

בענין לשון הרע הוא חילול ה'

שהשורש בכל אחת יהרג ואל יעבור, וכמו שאמרו רז"ל (ערכין ט"ו ב') בעבודה זרה כתיב אנא חטא העם הזה חטאה "גדולה", ובגילוי עריות כתיב ואיך אעשה הרעה "הגדולה" הזאת, ובשפיכות דמים כתיב "גדול" עוני מנשוא, ואילו בלשון הרע כתיב לשון מדברת "גדולות".

ואל תחשוב שאמר זה על צד הגזמא ואינו כי אם על צד הדקדוק האמתי, וזה כי עובדי עבודה זרה היו אומרים אין ה' רואה אותנו, ולכן היו נמשכים אחר העבודות ההם למצוא חן בעיני הבעלים והעשתרות כפי דעתם הנפסדת, והנה המספר לשון הרע על חבריו, כשמעו את קול צעדי ישתוק מן דבריו וישנה דבורו, ובעברו מעל פניו יחזור לקלקולו, ולא יחשוב שמי שמלא כל הארץ כבודו בכל מקום עיני צופות, והאשה המנאפת אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און, והמספר לשון הרע ומראה סבר פנים יפות לחבירו בפניו ובקרבו ישים ארבו ומדי עברו ילעיג עליו וישימהו מרמס לחרב לשונו, ושפיכות דמים אין צריך ביאור כי הוא יסודו, וכל שכן אם ילבין פניו ברבים, וכיון שכן אין לך חילול השם גדול מזה, ולכן יפרעו ממנו בגלוי, וכמו שאמר

יומא (פ"ו א'): "שאל רבי מתיא בן חרש את רבי אלעזר בן עזריה ברומי, שמעת ארבעה חלוקי כפרה שהיה רבי ישמעאל דורש. אמר לו שלשה הן, ותשובה עם כל אחד ואחד, עבר על עשה ושב אינו זז משם עד שמוחלין לו, שנאמר שובו בני שובבים. עבר על לא תעשה, ועשה תשובה, תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר, שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם. עבר על כריתות ומיתות בית דין, ועשה תשובה, תשובה ויום הכיפורים תולין, ויסורין ממרקין, שנאמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם, אבל מי שיש חילול השם בידו אין לו כח בתשובה לתלות, ולא ביום הכיפורים לכפר, ולא ביסורין למרק, אלא כולן תולין ומיתה ממרקת, שנאמר ונגלה באזני ה' צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמותון".

אבות (פ"ד מ"ה): "רבי יוחנן בן ברוקא אומר, כל המחלל שם שמים בסתר, נפרעין ממנו בגלוי. אחד שוגג ואחד מזיד בחלול השם".

ובתב רבינו יוסף יעבץ ז"ל בפירושו למסכת אבות שם: "ונראה לי שבכלל המחלל שם שמים בסתר - המספר לשון הרע, יען כי נמצאו בכנפיו אבק שלש עבירות חמורות,

לתלות, ולא ביום הכיפורים לכפר, ולא ביסורין למרק, אלא כולן תולין ומיתה ממרקת, כמו בעון חילול השם רח"ל, וזה דבר חידוש נורא, וחושבני שרבותינו גדולי הדורות ז"ל היו צריכים להזכיר זאת היו צריכים להזכיר זאת והם לא עשו כן, ועיין בספר שערי תשובה (שער ג' אות מ"ה), ובספר חפץ חיים בפתיחה (לאוין ו') ובאר מים חיים שם, ובסוף הפתיחה (ד"ה הרי חשבנו), וצ"ב.

והעם לא נסע עד האסף מרים, כי ידעו כולם גדול ענוש הרע ואף על פי שהיה בסתר ובשוגג "עכ"ל, והובאו דבריו בספר ראשית חכמה (שער היראה פרק ט"ו, ושער הקדושה פ"ג) ע"ש. [ועל פי העתקתו שם הגהתי לשון רבינו יוסף יעבץ ז"ל].

ולפי דבריו ז"ל הללו שהמדבר לשון הרע אין לך חילול השם גדול מזה" - אזי יצא שגם בעון לשון הרע אין לו כח בתשובה

לשון הרע

בענין לשון הרע ורכילות בפהרסיא

בכירור הלכה זו מרנא ורבנא מאיר עיני ישראל ז"ל בספרו חפץ חיים (כלל ##).

והיום י"ג באלול הייתי לומד בחיבורו קדשו של דודי זקני, רבן של ישראל, הגאון רבינו יוסף חיים זצ"ל, כאשר מסורת בידנו דהלומד ביום ההלולא בספרו של המחבר - זכות הוא לו ומליץ יושר הוא בעבורו, כאשר הבאתי מפי סופרים וספרים בחיבורי וזאת ליהודה (סימן כ"ג דף ק"ט), ובחיבורי תורת יעקב (סימן נ"ז) ושם נסמן.

והנה ראיתי לו בספרו עוד יוסף חי (פרשת קדושים דר"ל ע"ב) שכה כתב: "או יובן לא תלך רכיל בעמיק כפשוטו, שתאמר לראובן קללך שמעון, דאם שמעת משמעון בזיונות וקללות על ראובן, תשתוק ולא תגיד לראובן, אבל אם שמעון ביזה וקלל את ראובן בפהרסיא לפני עשרה בני אדם, תוכל להגיד לראובן, כי כיון שדברי שמעון היו גלויים בפרסום אין בזה רכילות" ע"ש.

והנה אמנם נכון שגדר "פרסום" הוא בעשרה כמבואר בתלמוד בכמה מקומות, כההיא

ערכין (ט"ז רע"א): "אמר רבה בר רב הונא כל מילתא דמיתאמרא באפי תלתא, לית בה משום לישנא בישא, מאי טעמא, חברך חברא אית ליה, וחברא דחברך חברא אית ליה".

והרשב"ם ז"ל בבא בתרא (ט"ל א') כתב: "כל מילתא של גנאי דמתאמרא באפי תלתא, לית בה משום לישנא בישא, אם יחזור ויאמרו לזה, כך אמר פלוני עליך, וטעמא כדמפרש בערכין חברך חברא אית ליה".

ובתב הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול (הלכות דעות פ"ז ה"ה): "אחד המספר בלשון הרע בפני חבריו, או שלא בפניו, והמספר דברים שגורמים אם נשמעו איש מפי איש להזיק חבריו בגופו או בממונו, ואפילו להצר לו או להפחידו, הרי זה לשון הרע, ואם נאמרו דברים אלו בפני שלשה כבר נשמע הדבר ונודע, ואם סיפר הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת אין בו משום לשון הרע, והוא שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר", והאריך

ולא הזכיר למקומות הנ"ל דבשלשה הוי פרסום, גם ראיתי בספר שדי חמד (מערכת פ' כלל ט"ו וט"ז) שהאריך בזה, ולא הביא להחיא דיבמות ולרש"י דמנחות ע"ש, ועיין בספר של"ה (שער האותיות ערך אמונה ד"ה גם) ודוק.

ועוד עיין בגדרי פרסום ופרהסיא בארוכה בדברי הגאון מהרש"א אלפנדי ז"ל שבספר גדולי ארץ ישראל (דף פ"א), ובארוכה בספר חבלים בנעימים ח"א (בכללים מערכת פ' סוגיא מ'), ועוד שם בתשובות (סימן ל"ז אות ב'), שו"ת יהודה יעלה יו"ד (סימן ח'), שו"ת בנין ציון ח"א (סימן ס"ד), שו"ת שואל ומשיב מהדורה קמא (ח"א סימן קמ"ח דמ"ו ע"ד), ובספרו יד שאל ויד יוסף יו"ד (סימן קמ"ז), רוח חיים או"ח (סימן של"ד אות ו'), ובספרו גנוי חיים (מערכת פ' כלל ל"ה), טהרת המים חלק שיורי טהרה (מערכת ג' כלל י"ב וכלל י"ח), ועוד שם (מערכת ס' כלל נ"ב), ושו"ת זכר יהוסף (סימן כ"א אות ב'), שו"ת מהרש"ם ח"ו (סימן ק"ט דק"ז ע"א), ובספרו דעת תורה יו"ד (סימן ב' אות ל') וסימן ה' אות ט"ז, ובספרו עין הרועים (דרס"ו ע"ב), ובספר גליוני הש"ס יבמות (ק"א ב'), שו"ת דברי יעקב שור (סימן ע"א דנ"ג ע"א), שו"ת קול מבשר (סימן ע"א אות ט' דף קנ"ט), ולמו"ז הגז"ל בספר כף החיים יו"ד (סימן ב' אות מ"ט, וסימן י"א אות י"ח), יד אליהו לכתובות (ד' ב') וליבמות (ס"ז א') ולסנהדרין (מ"ד א', וע"ד ב'), ובספר מרגליות הים לסנהדרין (ע"ד ב' אות ו') ואילך ושם ע"ה א' אות ה'), ובספרו נפש חיה (סימן קס"ז סי"א), ובספר פרדס יוסף ח"ב (דשל"ו ע"א ודשנ"ט ע"ב) ושם ח"ג (דע"ר סע"א), ספר מנחת שבת (סימן ע"ב אות ל"ח), קונטרס שיעורי המצוות שבקיצור שלחן ערוך הוצאת הרב פלדמן (אות ש"צ דף קצ"ט), וכתבתי בזה במקומו בס"ד.

דכתובות (ד' ב'): "ואידך אי סלקא דעתך למידרש לא סגיא דלאו עשרה, אין, לפרסומי מילתא, וכדאמר ליה שמואל לרב חנא בגדתאה פוק ואיתי לי בי עשרה, ואימא לך באנפיהו המזכה לעובר קנה", ומבואר דפרסום הוי בעשרה, וכן כתב עלה הרשב"ם בבא בתרא (קמ"ב ב') ע"ש, וכן הוא בסנהדרין (מ' א'), ושם (ע"ד ב') דפרסום בעשרה, ועיין רש"י גיטין (ל"ה ב'), ועיין בזה לגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו שו"ת רב פעלים ח"ב (או"ח סימן י"א), ועוד שם ח"ג (או"ח סימן י"ב) ע"ש.

ובזאת מצאתי בס"ד בספר הזהר הקדוש ח"ב (דקע"ד ע"א): "בסוד ישרים ועדה, בסוד ישרים, באינן מלאכין עלאין קדישין וכו', ועדה אלין אינן ישראל, כד מתכנשי בעשרה לאודאה ליה לקב"ה, ובגין כך אית לאודאה ליה לקב"ה על טב ועל ביש, ולפרסמא קמי כלא" וכו' ודוק.

מכל מקום בעניותי נעלם ממני מנין שבהלכות לשון הרע ורכילות, בעינן פרסום בעשרה, כדי שיהיה מותר לומר לראובן, כאשר כתב הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל, והרי בתלמוד ובפוסקים אמרו להדיא שגבי לשון הרע די שנאמר הדבר בפני שלשה וכנ"ל, וצ"ע.

ובאמת מצינו שגם בשלשה מיקרי פרסום, וכמבואר בשבועות (כ"ה ב') והוא שידעו בו שלשה בני אדם, ופירש רש"י ז"ל דכל ששלשה בני אדם יודעים בו הוי מפורסם, וכן מצאתי שכתב רש"י ז"ל במנחות (ס"ד א'), ובמסכת יבמות (ק"א ב') מבואר דבחמשה הוי פרהסיא, וכן הוא בתוספות שם (ק"ה ב' ד"ה לכתחילה) ע"ש, ועיין ערוך השלחן אה"ע (סימן קס"ט אות ח') שכתב: "והא בתלמוד בכמה מקומות מוכח דפרסומי מילתא לא הוי בפחות מעשרה כיבמות (ס"ז א') וכתובות (ד' ב') ע"ש,

וב) וצ"ב.

ובגדר רבים - עיין גיטין (מ"ו א'), ורש"י כתובות (ע"ד ב') ולקידושין (פ' ב' ד"ה ונקבר) (וצ"ע), ועיין שו"ת בית שלמה יו"ד (סימן קמ"ב דט"ז ע"ג) ובהגהת בן המחבר (שם אות א'), שו"ת יד אליהו רגולר (בפסקים סימן ז'), גנזי חיים (מערכת ר' כלל ו'), טהרת המים (מערכת ר' כלל ל"ח), דעת תורה יו"ד (סימן נ"ז אות מ"ט), שרי חמד (מערכת ר' כלל ל"ה), שו"ת זכר יהוסף (סימן ל"ה דנ"א ע"ג), שו"ת אמרי דוד (ר"ס ס"א), שו"ת ימי יוסף בתרא יו"ד (סימן י' דף ק"נ), פרדס יוסף ח"ב (דשל"ו ע"א), יד אליהו ביצה (י"ד ב'), עלי תמר לירושלמי גיטין (פ"ה ה"ו דשפ"ד ע"א), ונתבאר במקומו בס"ד.

ועכשיו בשעת ההדפסה מצאתי לגאון רבינו יוסף חיים זצ"ל עצמו בספרו עוד יוסף חי (פרשת דברים ד"ע ע"א) שכה כתב: "ידוע דכל שלשה חשיבי רבים, וכמו שאמרו בתלמוד רבים מפקי קלא, והיינו שלשה, ולכן אמרו כל מילא דאיתאמרא באפי תלת לית בה משום לישנא בישא" ע"ש, הרי שהוא עצמו ז"ל הביא דגבי לישנא בישא די בתלתא ולא בעינן עשרה כדכתב בפרשת קדושים הנ"ל, וצ"ב.

ודע דמה שהביא בספר עוד יוסף חי כאן דברי התלמוד "רבים מפקי קלא", נעלם ממני היכן נאמר לשון זה, וביבמות (כ"ה א') אמרו אויבים אפקו לקלא ע"ש, ועיין גיטין (פ"ט א'

לשון הרע

בענין אמירת לשון הרע בפניו

דבריו, וכיון שיכול להשיב על דבריו ויכול לעמוד כנגדו - אין זה כל כך רע שיהיה נקרא לשון הרע.

ויותר אף אם לא היה בפניו, רק שאם היה בפני אותו שאומרים עליו לשון הרע, לא היה מקפיד האומר וגם לפניו היה אומר, אין זה לשון הרע, כיון שאם היה בפניו לא היה זה לשון הרע, והוא אינו מדקדק בזה לומר שלא בפניו אין זה לשון הרע בעצמו, כי צריך שיהיה הלשון בעצמו לשון הרע, וזה שהיה אומר דבר זה אף בפניו אין זה לשון הרע בעצמו, רק אם מדקדק שלא לומר בפניו רק שלא בפניו, דבר זה תולה בלשון דוקא והוא שנקרא לשון הרע דוקא בלשון "עכ"ל.

וראיתי שכזאת כתב מהר"ל ז"ל גם בספרו חדושי אגדות ח"ד על מסכת ערכין

ערכין (ט"ז א'): "אמר רבא בר רב הונא כל מילתא דמתאמרה באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא, מאי טעמא חברך חבא אית ליה, וחברא דחברך חבא אית ליה. כי אתא רב אמי אמר מאי דכתיב מברך רעהו בקול גדול בבוקר השכם קללה תחשב לו, כגון דאיכלע לאושפיזא וטרחו קמיה שפיר, למחר נפק יתיב בשוקא ואמר רחמנא לברכיה לפלניא דהכי טרח קמאי, ושמעו אינשי ואזלי ומזקי ליה".

ורבינו מהר"ל ז"ל בספרו נתיבות עולם (נתיב הלשון פרק ז') אחר שהביא דברי חז"ל הנ"ל כה כתב: "ורצונם לומר כי אין לשון הרע כאשר האדם יש לו מריבה וקטטה עם אחרים, שאין זה נתלה בלשון, שכאשר הוא לפניו יכול להכות אותו ולהרגו, וגם כאשר הוא לפני חברו אז הוא יכול לעמוד כנגדו ולהשיב על

נתרפא מיד ומרים אחר שבעה ימים שנאמר ותסגר מרים מחוץ למחנה שבעת ימים.

ובן אתה מוצא בנחש הקדמוני שעל שסיפר לשון הרע על בוראו, לפיכך נצטרע, שנאמר ויאמר ה' אלהים אל הנחש כי עשית זאת ארור אתה, אררו בצרעת דכתיב צרעת ממארת היא, אמר רב הונא בשם רבי יהושע בן לוי הסלעים שהן על הנחש זוהי צרעתו". והם דברי מדרש תנחומא שם. ועיין גם בספרא פרשת מצורע (פרשתא ה' ה"ז) ודוק.

ומפורש שהמדבר לשון הרע בפני חבריו מיקרי לשון הרע, ומשמע דחמור יותר מהמדבר לשון הרע שלא בפני חבריו, שהרי המדרש עושה קל וחומר ממרים שדיברה שלא בפני משה, לאדם המדבר לשון הרע בפני חבריו.

אלא שיש לדחות, שהקל וחומר מהמדרש הוא שמרים דברה על אחיה, שהיה ענו ואינו מקפיד, ותו שדיברה לתועלת שרצתה שיחזור לאשתו צפורה, ומזה עשה המדרש הקל וחומר.

ולבאורה יש ללמוד כן גם מענין הנחש הקדמוני שדיבר לשון הרע על הקב"ה, וקמי שמיא תמיד מיקרי בפניו ודוק.

וראיתי לרבינו החפץ חיים ז"ל בספרו חפץ חיים (כלל ב' באר מים חיים אות א') שכתב: "כתובות (מ"א א') אזהרה למוציא שם רע מנין, תלמוד לומר לא תלך רכיל בעמך, והתם בפני בית דין הוה וכדאיאת שם (י"א א') בא לבית דין וכו' ובפניה הוה וכו', וכדאיאת בספרי להדיא (פסקא רל"ה) ואמר את האשה הזאת לקחתי מלמד שאין אומר דברים אלא בעמידתה והובא גם כן בפירוש רש"י בחומש, ועיין בנתיבות עולם (נתיב הלשון פרק ז') וצע"ג עליו מספרי זה, וזה ידוע שאין לחלק באיסור

שם (דף קל"ט): "ודע כי אין שייך לשון הרע אלא בשלשה כמו שיתבאר בסמוך, דאם אומר לשון הרע על האדם בפניו ומביישו לא נקרא זה לשון הרע, רק אומר לשון הרע לאדם אחד על אחר. ומפני כי לשון הרע מזיק כל אשר שייך אליו, ושלשה שהם שייכים אליו, והם האומר ואשר נאמר אליו והאומרים עליו, ולכך מזיק כל שלשתן שהרי על ידי שלשתן נעשה לשון הרע ולפיכך שלשתן הורגתן וכו'.

היכי דמי לישנא בישא וכו'. רוצה לומר כי אין לשון הרע כאשר האדם יש לו מריבה וקטטה עם אחרים, שאין זה נתלה בלשון, שכאשר הוא לפניו יכול להכות אותו ולהרגו. אבל נקרא לשון הרע כאשר לא יוכל להזיק רק בלשון, זה נקרא לשון הרע. ויותר מזה שאם היה בפניו אותו שנאמר עליו, ולא היה מקפיד האומר, והיה אומר מה שאמר אין זה לשון הרע, דסוף סוף אפשר לו לומר בפניו, רק אם מדקדק שלא לומר בפניו רק שלא בפניו, דבר זה תולה בלשון דוקא והוא שנקרא לשון הרע" עכ"ל.

והנה דרך לימודי בביאור התורה לרבינו בחיי ז"ל ראיתי לו שם ויקרא (י"ד ב') שהביא מדרש חז"ל: "במרים, כתיב ותדבר מרים ואהרן במשה מה היה עונשם, צרעת, דכתיב ויפן אהרן אל מרים והנה מצורעת, וכתיב ויחר אף ה' במ וילך, אהרן בכלל. מה כתיב זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים בדרך, והלא הדברים קל וחומר ומה מרים שלא דיברה אלא באחיה, ושלא בפניו, ושלא נתכוונה אלא להחזירו לאשתו, כך, המספר לשון הרע בפני חבריו על אחת כמה וכמה. מה כתיב למעלה מן הענין השמר בנגע צרעת. ואף אהרן שהיה כהן נגעה בו ידו של הקב"ה שנאמר ויחר אף ה' במ וילך, במ באהרן ומרים, אלא שאהרן

דברה על אחיה, שהיה ענו ואינו מקפיד, ותו שדיברה לתועלת שרצתה שיחזור לאשתו צפורה, ומזה עשה המדרש הקל וחומר" - יש להבין דאם כן לפי מהר"ל ז"ל מה הכניס דבר זה שמרים דברה שלא בפניו להקל וחומר, והוא כמו ראיה לסתור, דאיכא למיפוך לא אם אמרת במשה שדיברה מרים שלא בפניו שהוא חמור יותר לכך לקתה בצרעת, תאמר במי שמדבר בפניו שקיל טפי, ועיין.

ג. מה שהקשה רבינו החפץ חיים ז"ל על מהר"ל ז"ל: "ובפרט קשה מה יענה לדעת רבי נתן בספרי (בהעלותך פסקא מ"ב) דאמר דמעשה דמרים בפני משה הוה, ואף על פי כן מפורסם בכל התורה שנקרא זה המעשה לשון הרע" - לכאורה יש לומר דלטעם וסברת מהר"ל שכתב שהחילוק שבין בפניו ושלא בפניו, הוא משום ש"כאשר הוא לפני חבירו אז הוא יכול לעמוד כנגדו ולהשיב על דבריו, וכיון שיכול להשיב על דבריו ויכול לעמוד כנגדו, אין זה כל כך רע שיהיה נקרא לשון הרע" כנ"ל, אם כן א"ש, דשאני הכא שלא דיברה אלא באחיה, ושלא נתכוונה אלא להחזירו לאשתו, ועולה על כולנה מה שהתורה בענין מיד מעידה "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה", אם כן אף שלדעת רבי נתן אכן דיברו בפני משה, מכל מקום דכשלא בפניו דמי וחשיב לשון הרע, כיון שמצד ענותנותו דמשה ומצד שהיא אחותו, ושכונתה לטובה, אין יכול לעמוד כנגדם ולהשיב על דבריהם, ולכך אף שהיה בפני משה חשיב לשון הרע, דוק ועיין. עד כאן דברי בני שליט"א.

לשון הרע ורכילות בין שקר לאמת, ובפרט קשה מה יענה לדעת רבי נתן בספרי [בהעלותך פסקא מ"ב] דאמר דמעשה דמרים בפני משה הוה, ואף על פי כן מפורסם בכל התורה שנקרא זה המעשה לשון הרע".

ובספר הזכרון לגאון רבי יצחק הוטנר ז"ל, נדפסו הערותיו לספר חפץ חיים ושם (אות ו' דף של"ג) כתב להסביר וליישב דעת מהר"ל ז"ל, ורמזו לעיין בספרו פחד יצחק (מאמרי שבועות מאמר ג') וכעת אינו תחת ידי, ויש לעיין האם לפי מה שכתב שם יתיישבו דברי המדרש הנ"ל גם עם שיטת מהר"ל ז"ל, ורשמתי למזכרת.

ובראות בני יקירי חו"נ רבי עמנואל נר"ו דברי האמורים לעיל כה כתב לי, ואני קובע דבריו כאן.

א. מה שכתב מהר"ל ז"ל: "שכאשר הוא לפניו יכול להכות אותו ולהרגו, וגם כאשר הוא לפני חבירו אז הוא יכול לעמוד כנגדו ולהשיב על דבריו, וכיון שיכול להשיב על דבריו ויכול לעמוד כנגדו - אין זה כל כך רע שיהיה נקרא לשון הרע, רק אם מדקדק שלא לומר בפניו רק שלא בפניו, דבר זה תולה בלשון דוקא והוא שנקרא לשון הרע דוקא בלשון" עכ"ל, יש קצת סמך לזה מהפסוק בספר דברים (כ"ז כ"ד) "ארור מכה רעהו בסתר", ופירש רש"י: "על לשון הרע הוא אומר". וכן הוא בתרגום המיוחס ליונתן, ועיין בספר הכתב והקבלה שם, היינו שאינו יכול להכותו בגלוי רק בסתר, כי אז אין חבירו יכול להשיב על דבריו ולסותרם.

ב. מה שכתב מר אמה"ג שליט"א: "אלא שיש לדחות, שהקל וחומר מהמדרש הוא שמרים

לשון הרע

בענין המספר לשון הרע אין לו רפואה

יש כרת מדברי נביאים וכתובים, ועיין גיטין (נ"ה ב') גבי כרת מדבריהם ע"ש.

ואחר כך מצאתי בזה לרבינו החפץ חיים ז"ל בספרו שמירת הלשון (שער התורה פרק א' בהגהה), שהאריך להסביר הדברים, ועוד עיין לו בספרו חפץ חיים הלכות לשון הרע (כלל ד' באר מים חיים אות מ"ט), ועוד שם הלכות רכילות (כלל ד' באר מים חיים אות ד'), ועוד יתבאר בעזה"י.

וראיתי לו ז"ל בספר שמירת הלשון ח"א (שער הזכירה פרק ד') שכה כתב: "וזה לשון המדרש ספרי זוטא [הביאו הילקוט שמעוני פרשת תצא רמז תתקל"ג] אמר הקב"ה מכל צרות הבאות עליכם אני יכול להציל אתכם, אבל בלשון הרע הטמן עצמך ואין אתה נפסד. משל לעשיר שהיה אוהב בן כפרי, הלך לשאל בשלומו, והיה שם כלב שוטה, והיה נושך את הבריות, אמר אותו עשיר לאוהבו, בני, אם אתה חייב לאדם, אני פורע לך, ואל תתחבא ממנו, אבל אם ראית כלב שוטה - ממנו התחבא, שאם נושךך, אני יודע מה לעשות לך, כך אמר הקב"ה "בשש צרות יצילך", ובשוש לשון תחבא".

וראה את מתיקות דברי חז"ל, שהמתיקו את דברי המקלקל בחטא זה, כמו המנשך מכלב שוטה, כי באמת שניהם שוים, כמו שכתוב ביומא (דף פ"ד) שמי שנשכו כלב שוטה - אין לו רפואה, ועל לשון הרע גם כן אמרו שהמורגל בעון זה ח"ו, אין לו תקנה, כמו שאמרו (ערכין ט"ו ב'), סיפר אין לו תקנה, עד כאן דבריו עש"ב.

ואני מצאתי בס"ד במדרש אגדת בראשית (פרק ע"ט): "לעתיד לבוא הכל מתרפאין, ונחש

ערכין (ט"ו ב'): "אמר רבי חמא ברבי חנינא מה תקנתו של מספרי לשון הרע, אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה, שנאמר מרפא לשון עץ חיים, ואין לשון אלא לשון הרע שנאמר חץ שחוט לשונם, ואין עץ אלא תורה, שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה, ואם עם הארץ הוא ישפיל דעתו, שנאמר וסלף בה שבר רוח. רבי אחא ברבי חנינא אומר סיפר אין לו תקנה, שכבר כרתו דוד ברוח הקודש, שנאמר יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות, אלא מה תקנתו שלא יבוא לידי לשון הרע, אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה, ואם עם הארץ הוא, ישפיל דעתו שנאמר וסלף בה שבר רוח", וביאר הדברים היטב רבינו מהר"ל ז"ל בספרו נתיבות עולם (נתיב הלשון פרק ו') ע"ש, ועוד לו בספרו נצח ישראל (פרק ט'), ובדרוש לשבת תשובה, ועיין גם לגאון חיד"א ז"ל בספרו ראש דוד (פרשת תזריע דע"ו ע"ג), ולגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן ז"ל מלובלין בספרו פרי צדיק (פרשת מצורע מאמר ה'), ובספר משנה שכיר (פרשת שלח לך), ע"ש.

וזמן זמנים טובא הייתי תמה מה ביאור הדברים שאמר רבי אחא ברבי חנינא אומר סיפר אין לו תקנה, שכבר כרתו דוד ברוח הקודש, והרי אפילו עבר אדם על כריתות האמורות בתורה, כגון אכל ביום הכיפורים, או אכל חמץ בפסח וכו', יש לו תקנה על ידי תשובה ויסורים כדתנן ביומא (פ"ד א'), ועל לאו דלשון הרע לא תהיה לו תקנה, ומהו זה "שכבר כרתו דוד ברוח הקודש", וכי הא חמור מכרת האמור בתורת משה אתמהא. [וצ"ב מהו גדר הדבר "שכבר כרתו דוד ברוח הקודש", וכי

וכל המחלות ירפאן לעתיד לבוא חוץ מלשון הרע", ועיין שם בהערות המהדיר, ולא ידע מדברי רז"ל באגדת בראשית הנ"ל ומכל מה שהבאתי ע"ש.

ובכתב רבינו החפץ חיים ז"ל בהקדמת ספרו שמירת הלשון (ד"ה וזה ידוע): "וזה ידוע שהמרגיל עצמו בעון לשון הרע בתמידות ח"ו, קשה למצוא לו שום תרופה, כמו שאמרו רז"ל שלעתיד לבוא הכל מתרפאין חוץ מבעל לשון הרע ועל ידי זה יגיע לו בושח לנצח", ובודאי מה שכתב בשם רז"ל כוונתו למדרש אגדת בראשית שהבאתי ודוק.

ועכשיו מצאתי לו שם בספרו שמירת הלשון ח"א (שער הזכירה פרק ח') שכתב כן להדיא: "מצינו במדרש אגדת בראשית לעתיד לבא הכל מתרפאין, ונחש אין מתרפא, וכשם שנחש אין לו רפואה, כך האומר לשון הרע על חברו - אין לו רפואה לעתיד לבוא, שנאמר אם ישוך הנחש בלי לחש, כן אין יתרון לבעל הלשון", וכן הביא רבינו החפץ חיים ז"ל הדברים גם בספרו כבוד שמים (פ"ב אות י"ח) ע"ש.

ולפי זה צע"ק מדוע כאן הביא מאמר רז"ל סיפר לשון הרע אין לו תקנה, דמלבד שמכלל מחלוקת לא יצא, לא הביא מאמר רז"ל היותר מתאים שהאומר לשון הרע אין לו רפואה לעתיד לבוא, וכנ"ל, ועיין.

עוד אכתוב כי מה שכתב רבינו החפץ חיים ז"ל שמי שנשכו כלב שוטה אין לו רפואה כדאיתא ביומא דף פ"ד - בענייני נעלם ממני ולא ראיתי שנזכר שם דבר זה שאין לו רפואה, ורש"י ז"ל פירש שם במשנה שלרבי מתיא בן חרש יש לו רפואה תעלה על ידי אכילת כבד מחצר שלו, וחכמים ברפואה זו פקפקו, אבל לא שללו שיש רפואה אחרת,

אינו מתרפא, אלא ונחש עפר לחמו, ולמה מפני שהחזיר את הכל לעפר, שנאמר כי עפר אתה ואל עפר תשוב, לפיכך אין לו רפואה לעולם, אלא ועפר תאכל כל ימי חיך, ואף לעתיד לבוא ונחש עפר לחמו, וכשם שהנחש אין לו רפואה לעולם, כך האומר לשון הרע על חברו אין לו רפואה לעתיד לבוא, שנאמר אם ישוך הנחש וגו', כך אין יתרון לבעל הלשון, וכן דוד אומר מלשני בסתר".

ואם כן טפי מובן המשל בין נשיכת הכלב השוטה ללשון הרע, דכשם שמי שנשכו כלב שוטה אין לו רפואה, כדכתב רבינו החפץ חיים וכנ"ל, כך המדבר לשון הרע אין לו רפואה אף לעתיד לבוא כאומרם ז"ל במדרש הנ"ל, ודוק.

ועיין במסכת דרך ארץ זוטא (פרק א'): "אל תלשין את חברך - שכל המלשין את חברו אין לו רפואה", ובמסכת כלה רבתי (פ"ג דנ"ג ע"ב): "אל תלשן את חברך שכל המלשין אין לו רפואה. מנא לן מנחש, דכתיב זאב וטלה וגו', אמר רבא שמע מינה זאב וארי ודוב ונמר חטאו, ולהכי עבדינן רחמנא סנו ברייתא, והאי דמיתסו משום דלא הוו חובביהו כדנחש, זאב טרף תחילה וארי גנב תחילה, ונחש הואיל והלשין לית ליה תקנה", (והדברים צע"ק).

ובמדרש פרקי רבי אליעזר (ר"פ נ"ד): "כל המלשין את רעהו בסתר אין לו רפואה", ויש גורסין שם: "כל המספר לשון הרע אין לו רפואה", ועיין בבאיור הרד"ל שם (אות ב'), ועוד בבאיור הרד"ל שם (פרק נ"ג אות ד'), ובהערות לספר בתי מדרשות ח"א (דף רל"ח הערה ג') ודוק היטב.

עוד מצאתי במדרש רבינו דוד הנגיד ז"ל נכד הרמב"ם ז"ל (פרשת בראשית דף ט"ז): "אין לפני הקב"ה עבירה גדולה יותר מלשון הרע,

עיינן שם בארוכה הרי שיש מזור ותעלה
לנשיכת כלב שוטה וצ"ע, אבל מריהוט לשון
הספרי זוטא דלעיל: "אם ראית כלב שוטה
ממנו התחבא, שאם נושכך, איני יודע מה
לעשות לך", משמע שאין לו רפואה, והענין
צ"ב.

ועיינן למהר"ם ן' חביב ז"ל בספר תוספת יום
הכיפורים שם.

ואדרבה המעיין שם ביומא (פ"ד רע"א) יראה
שאמרו גבי מי שנשכו כלב שוטה,
מאי תקנתיה וכו' ונתנו רפואה ועצה סגולית